

IDENTITEIT ALS INZET VAN STRIJD

Identiteit als inzet van strijd

*Onderzoek naar de sociale verhoudingen tussen
autochtonen en moslims in Nederland*

Juli 2010

Bachelorproject ASW: zelfkennis en identiteit

Studente: Tessa Bakx

Student nummer: 3245128

Docent: Christien Brinkgreve

Inhoudsopgave

1) Inleiding	4
2) Probleemstelling	5
2.1. De doel- en vraagstelling	6
2.2. Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie	7
2.3. Interdisciplinaire invalshoek	7
3.) Overzicht relevante theoretische en empirische literatuur	9
3.1. Veranderde sociale verhoudingen in Nederland	9
3.1.1. De moord op Theo van Gogh: het ontstaan van conflict	9
3.1.2. De voedingsbodem voor strijd	9
3.1.3. Is er sprake van een conflict?	11
3.2. Identificatie met Nederland	13
3.2.2 Sociale identiteitstheorie	14
3.2.3. Identificatie met de een of de ander	15
3.2.4. De zoektocht naar de Nederlandse identiteit	16
3.3. Groepsvorming en identiteitstransformatie	18
3.2.1. Loyaliteitsconflict	18
3.2.2. De buurman als grootste vijand	19
3.3.3. Openheid voor anderen?	20
3.4. Conclusies en reflectie op de literatuur	22
4) Methodologische verantwoording	23
4.1. Beschrijving van de dataverzameling	23
4.1.1. Op zoek naar respondenten	23
4.1.2. Ervaringen van een interviewer	24

4.2. Onderzoekspopulatie	25
4.3 Gehanteerde operationalisaties	26
4.4. Analysestrategie	27
4.5. Gehanteerde methoden	27
4.6. Betrouwbaarheid en validiteit	28
4.6.1. Betrouwbaarheid	28
4.6.2. Validiteit	29
5) Resultaten en analyse	30
5.1. Identiteit in Nederland	30
5.1.1. Verbondenheid met Nederland	30
5.1.2. Identificatie met Nederland	30
5.1.3. Wat is de Nederlandse identiteit?	30
5.1.4. De typische Nederlander	32
5.2. De invloed van groepslidmaatschappen	34
5.2.1. Ik ben een individu	34
5.2.2. Waar hoor ik bij?	35
5.2.3. De invloed van groepslidmaatschappen	37
5.3. Verandering van sociale verhoudingen	39
5.3.1. Spanningen tussen groepen	39
5.3.2. Veranderde verhoudingen: een nieuwe kijk op moslims	41
5.3.3. Identiteit in strijd	43
5.3.5. Een toekomstperspectief	45
6) Conclusies	48
6.1. Samenvatting van de resultaten	48
6.2. Antwoord op de vraagstelling	49
7) Reflectie en discussie	53
Referenties	54
Bijlage	57

Identiteit in strijd

1) Inleiding

Het is vrijdag middag 5 uur en ik stap de overvolle trein in naar Maastricht. In een hectische periode van respondenten verzamelen en onderzoek doen, denk ik even de tijd te hebben om mijn ogen dicht te doen, maar het blijkt dat ik mijn aandacht ergens anders voor nodig heb. Er stappen een aantal jongens de trein in, die in het vierzitje tegenover me gaan zitten waardoor ik ze goed kan observeren. De dertig minuten die volgen ben ik de toeschouwer van een sociaal proces dat ik al maanden aan het bestuderen ben.

Voor mijn ogen zie ik wat groepslidmaatschappen en de daarbij behorende vooroordelen kunnen veroorzaken. Vier Marokkaans of Turks uitzijnde jongeren draaien harde muziek, praten luidruchtig en ze maken ruzie met een andere jongen, kortom het lijkt of ze zoveel mogelijk hun best doen om de rest van de aanwezigen te irriteren. Het stereotype wordt bevestigd. Dit is ten minste wat ik het overgrote deel van de mensen om me heen zie denken. Er is niemand die vraagt of de jongens iets stiller kunnen zijn. Ik vraag me af waarom hebben we zo'n angst voor de ander?

Als de jongens het volgende station uitstappen, zegt mijn overbuurvrouw iets tegen mij wat ik al niet wilde denken: " tja dat zijn die buitenlanders weer." Ik zie iedereen om me heen opeens praten en lachen met elkaar over wat er net gebeurde. Het lijkt wel of de aanwezigheid van vier "anderen" de autochtone inzittenden dichter bij elkaar gebracht heeft.

Een periode van onderzoek doen is een periode waarin al je zintuigen openstaan voor informatie die de door jou veronderstelde bewering kan bevestigen of ontkrachten. Mijn ervaring geeft weer dat de door mij veronderstelde spanningen in de Nederlandse samenleving dagelijks zichtbaar zijn. Zelfs zonder actief onderzoek te doen kom je ze tegen. Wat ik meemaakte in de trein wekte mijn verbazing, omdat ook ik, iemand die zich zeer bewust zou moeten zijn van wat groepslidmaatschappen en identiteiten teweeg kunnen brengen, een groepslidmaatschap verbond aan de handelingen van deze buitenlands uitzijnde jongens. Als ik met al mijn kennis over dit onderwerp al een identiteit wil toeschrijven aan deze jongens, dan is het bijna onmogelijk voor de gewone Nederlander om geen beeld over de groep allochtonen op hun netvlies te hebben.

Mijn onderzoek begon in september 2009 vanuit een nieuwsgierigheid naar de wrijvingen tussen verschillende groepen in de Nederlandse samenleving. Ik was me ervan bewust dat de autochtone en allochtone bevolking de laatste paar jaren niet altijd even positief ten opzichte van elkaar stonden, ondanks dat ik zelf vrij weinig ervaringen op dit gebied had. Ik wilde weten wat de ervaringen van "buitenlandse" jongeren zelf waren, en hoe zij tegenover mijn veronderstellingen over de situatie stonden. Ik hoopte dat zij mijn vragen konden beantwoorden.

De aanleiding voor het doen van dit onderzoek zijn de veranderde sociale verhoudingen tussen autochtonen en Moslims de laatste jaren. Doordat de sociale verhoudingen tussen autochtonen en moslims veranderden, veranderden de definities van identiteiten over met name de tweede groep. Na gebeurtenissen als de aanslagen van 11 september 2001 en de moord op Pim Fortuyn en Theo van Gogh in Nederland, lijkt de strijd tussen minderheidsgroeperingen uitgebarsten. De Nederlandse moslims en de autochtone meerderheid kwamen tegenover elkaar te staan. "De Nederlandse identiteit" en "de moslim identiteit" werden veelvuldig ingezet om de eigen of de andere groepering vast te stellen, waardoor de ander zich uitgesloten voelde. Hierdoor werd de spanning alsmaar hoger. Mijn vragen hierbij zijn: heeft er een verandering plaatsgevonden, en wat veroorzaakte dan de sociale uitsluiting, haat en argwaan tegenover Moslims? Met wie identificeren mensen zich, en hoe was dat daarvoor? Hoe werden de verschillende groepen gedefinieerd? En op welke manieren wordt identiteit ingezet tegenover andere groepen?

Om de context vast te stellen waarin mijn onderzoek plaatsvindt, kijken we nog een keer terug naar bovenstaand voorbeeld. Het gaat om een periode waarin er veel wordt gesproken over de niet autochtone inwoner van Nederland. Er is voornamelijk veel te doen over de Moslim populatie en de problematiek die daarmee te maken heeft. Ten tijde van mijn onderzoek hoor je er bijna dagelijks iets over, wat al aangeeft dat het sterk leeft onder mensen. Het debat over de Nederlandse identiteit, rapporten over integratie, de opkomst van de Partij voor de Vrijheid van Wilders, hoog oplopende debatten in de politiek over de multiculturele samenleving en de vaak negatieve berichtgeving in de media wijzen er duidelijk op dat verschillende groepen en hun identiteiten in de Nederlandse samenleving ons bezig houden. Er is genoeg te onderzoeken dus.

2) Probleemstelling

2.1. De doel- en vraagstelling

Het doel van mijn onderzoek is uitvinden welke rol identiteiten en identificaties met groepen een rol spelen in de huidige strijd tussen moslims en autochtonen in Nederland. De moord op Theo van Gogh wordt hier in mijn ogen als beginpunt voor een versterkt conflict tussen moslims en autochtonen gezien, omdat deze gebeurtenis in de literatuur veelvoudig als keerpunt in de wederzijdse beeldvorming van de twee groepen wordt gezien. Dit wil niet zeggen dat wrijvingen tussen moslims en autochtonen daarvoor nog niet bestonden, maar ze kwamen waarschijnlijk minder aan de oppervlakte. Het lijkt erop dat de aandacht voor en het gebruik van ‘‘de moslim identiteit’’ en ‘‘de Nederlandse identiteit’’ sterk is toegenomen. Verschillende rapporten werden geschreven, onderzoeken gedaan en vele discussies gevoerd, maar het was niet altijd duidelijk waarom identiteiten opeens werden ingezet in de strijd tussen groeperingen. In dit onderzoek wordt getracht hier achter te komen.

Aan de hand van de drie onderstaande deelvragen probeer ik een antwoord te vinden op het vraagstuk over de spanningen in relatie tot identiteiten in Nederland.

- 1) *Welke identiteiten schrijven Nederlandse moslims en autochtone Nederlanders aan zichzelf en aan de ander toe?*
- 2) *Hoe dragen groepslidmaatschappen bij aan identificatie of des-identificatie?*
- 3) *Welke rol spelen identiteiten in de strijd met de ander?*

Met behulp van de drie deelvragen moet de hoofdvraag beantwoord worden:

‘‘Wanneer wordt identiteit inzet van strijd?’’

2.2. Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie

De relevantie van dit onderzoek ligt zowel in de wetenschappelijke als de maatschappelijke sfeer. Op wetenschappelijk gebied gaat het kennisprobleem over de verklaring van de rol van identiteiten in de wrijvingen tussen de twee groeperingen in de Nederlandse samenleving. Er wordt al veel onderzoek gedaan naar de oorzaken, motivatie en mogelijke oplossingen van (wederzijdse) negatieve gevoelens van moslims en Nederlanders, maar de rol van identiteit in deze strijd is nog niet duidelijk. De verklaring die identiteitstheorieën geven voor het ontstaan van conflict kunnen eventueel ook oplossingen voor het probleem aandragen.

De maatschappelijke relevantie van dit onderzoek ligt vooral bij de groeperingen die onderzocht zullen worden. Zowel moslims en Nederlanders hebben er baat bij als ze uitleg krijgen over waarom wrijvingen in de samenleving ontstaan. In principe heeft iedereen in de Nederlandse samenleving er baat, omdat het gaat om een studie over iets wat als onwenselijk voor de samenleving gezien wordt. De resultaten van dit onderzoek zou daarnaast kunnen bijdragen aan het vergroten van het wederzijds begrip van autochtonen en moslims over hun identiteiten.

2.3. Interdisciplinaire invalshoek

Daarmee komen we meteen aan bij de probleemgerichtheid van dit onderzoek. Vanuit de uitgangspunten van de sociale wetenschappen is het van belang gericht onderzoek te doen naar actuele vraagstukken. Het is in dit geval zeer nuttig om aandacht te schenken aan de conflictsituatie tussen moslims en autochtonen, omdat het een door de samenleving veel bediscussieert probleem betreft. Zoals al eerder aangegeven, zowel in de politiek en de media is er veel aandacht voor. Daarnaast betreft het een sociaal probleem dat aandacht, en eventueel een oplossing verdient. De interdisciplinaire ASW-invalshoek kunnen we ook terugzien in dit onderzoek. Hoewel de basis ligt in de sociologische identiteitstheorie, kunnen we de studie van verschillende culturele groepen, dus de meer antropologische visie ook terugzien. Daarnaast maken we ook gebruik van de theorie vanuit conflict studies en geschiedenis.

3) Overzicht relevante theoretische en empirische literatuur

Wanneer wordt identiteit inzet van strijd?

Geen gemakkelijke vraag om zo een, twee, drie te beantwoorden. Aan de hand van drie deelvragen wordt deze vraagstelling overzichtelijker gemaakt. De eerste vraag richt zich op de identiteitsbegrippen van zowel de autochtone Nederlanders en de Nederlandse moslims. De tweede vraag kijkt naar groepsidentiteiten en in welke mate deze leiden tot identificaties of des-identificaties. En de laatste kijkt naar de vraag of identiteiten een rol spelen in de strijd met ‘de ander’ en hoe of wanneer ze dat optreedt.

De doelstelling van de literatuurscriptie in de relatie tot de probleemstelling uit het gehele bacheloronderzoek is om de theoretische achtergrond van de strijd door identiteiten uit te werken. De volgorde van de deelvragen wordt in de literatuurscriptie niet aangehouden, eerder omgedraaid. We kijken in de scriptie eerst naar de mogelijke strijd, en werken daarna langzaam naar de kwestie van identiteit toe.

In het eerste hoofdstuk ‘*Veranderde sociale verhoudingen in Nederland*’ kijken we naar het Nederland na de moord op Theo van Gogh. Verschillende meningen over de vermeende strijd tussen moslims en autochtonen komen aan bod. Het draait er hier om uit te zoeken of er daadwerkelijk sprake is van een ander Nederland na november 2004. In hoofdstuk 2 ‘*Identificatie met Nederland*’ worden de begrippen identiteit en identificatie nader besproken. Ook is de zoektocht naar een Nederlandse identiteit van groot belang. In het laatste hoofdstuk ‘*Groepsvorming en identiteitstransformatie*’ draait het om groepsgedragingen die samenhangen met des-identificaties. Hier staat vooral centraal hoe het kan dat identiteiten opeens tegenover elkaar ingezet werden, terwijl dit voorheen niet zo was. Men moet in gedachte houden dat we in deze scriptie spreken over verschillende sociale processen die met elkaar samenhangen en elkaar versterken. De literatuurscriptie probeert zo in haar geheel een theoretisch kader te ontwikkelen om de hoofdvraag beter te begrijpen en te beantwoorden.

3.1. Veranderde sociale verhoudingen in Nederland

3.1.1. De moord op Theo van Gogh: het ontstaan van conflict

Dinsdag 2 november 2004, 8.45 uur, Linnaeusstraat Amsterdam: de controversiële filmmaker Theo van Gogh wordt van het leven beroofd door de fundamentalistische moslim Mohammed B. De bruutheid van de moord schokt Nederland, maar daarnaast lijkt ook de veiligheid van meerdere politici en de vrijheid van meningsuiting in het geding.

Er volgt paniek. Hoe kan dit gebeuren in Nederland? Hoe moeten we het moslimextremisme aanpakken? Zijn de moslims wel goed geïntegreerd? Vormt de islam een gevaar voor onze samenleving en de waarden van onze rechtsstaat? Gevoelens van bedreiging, angst, boosheid en wantrouwen tegenover “de” moslims steken de kop op. Hoewel de een spreekt over een wijdverbreid gevoel van onvrede en onbehagen (van Luin 2005: 105) en de ander het een diepe sociale, culturele en politieke kloof noemt (van Luin 2005: 227), mag het duidelijk zijn dat er iets wezenlijks veranderd is in de Nederlandse samenleving. Sinds de politieke moord op van Gogh is het debat over wrijvingen de autochtone Nederlanders en de islamitische bevolking in ons land toegenomen.

3.1.2. De voedingsbodem voor strijd

Hoewel de moord op Theo van Gogh hier als omslagpunt wordt gezien voor de stijgende spanningen tussen autochtoon en moslim Nederland, bekijken we hier ook de bestaande voorwaarden voor het ontstaan van een conflict. Ik wil hier graag verwijzen naar een al in 2000 gepubliceerd, maar veelbesproken en gebruikt artikel van Paul Scheffer. Scheffer (2000) spreekt over “het multiculturele drama” dat een grote bedreiging zou vormen voor de maatschappelijke vrede. Hij spreekt onder andere over de achterstandspositie van allochtonen op zowel de arbeidsmarkt en in het onderwijs en de grote mate van criminaliteit onder etnische minderheidsgroepen, waarvan er velen moslim zijn. Autochtone Nederlanders staan tegenover allochtonen. Zonder een strenger integratiebeleid- en politiek zullen de spanningen tussen verschillende groeperingen in de samenleving ongewenst hoog oplopen. In navolging van dit artikel van Scheffer (2000) volgden vele discussies over de multiculturele samenleving en de effectiviteit van het integratiebeleid. Het bestaande maatschappelijke klimaat vóór de moord op Theo van Gogh was dus al voldoende voedingsbodem voor het ontstaan van een debat over de plaats van moslims in Nederland.

Een tweede reden waarom de Nederlandse bevolking zo gevoelig was voor de dreiging van specifiek religieus fundamentalisme en moslimextremisme waren de terroristische aanslagen van 11 september 2001 in de Verenigde Staten en de nog meer nabijgelegen aanslagen in Madrid en Londen. Dit creëerde al voor november 2004 negatieve gevoelens ten opzichte van moslims (de Haan, 2007: 258).

In ‘de moeizame acceptatie van moslims in Nederland’ spreken Sniderman en Hagendoorn (2003) over een conflict tussen de Nederlandse en islamitische levenswijze. In dit artikel, ook gepubliceerd voor de moord op van Gogh, wordt al gesproken over de vraag of er sprake is van een cultuurconflict of een waardeconflict tussen ‘Nederlanders’ en moslims. Ze geven aan dat er sprake is van zowel een cultuurconflict, waarbij ‘wij Nederlanders’ bijvoorbeeld de islamitische man-vrouw verhouding en de behandeling van kinderen niet begrijpen. Daarnaast speelt er ook een waardeconflict, iets wat voor de multiculturele samenleving nog meer van belang is. Dit waardeconflict wil zeggen dat ‘de Nederlandse’ en ‘de Islamitische’ waarden niet verenigbaar zijn. Een voorbeeld van waarden die in het geding zijn vrijheid, vrouwenemancipatie en homofilie. Dit is iets wat sommige Nederlanders ook al leken te voelen voor de schokkende moord: er wordt aangenomen dat de verschillende levenswijze van aan de ene kant de groep Nederlanders, en aan de andere kant van de groep moslims, onverenigbaar zijn. Vooral voor de lager opgeleiden in de samenleving voelt het alsof de dreiging van moslims de orde van de dag is. Zij zijn dan ook degenen die het meeste met allochtonen in aanraking komen. Het feit dat enkele Nederlanders, zowel allochtonen als autochtonen, een onoverbrugbaar verschil zien tussen de twee groepen, veronderstelt een knik in de kabel voor vreedzaam samenleven.

3.1.3. *Is er sprake van een conflict?*

“In this new world order . . . the most persuasive, important, and dangerous conflicts will be between peoples belonging to different cultural entities (Huntington, 1996: 28).”

Hoewel de wrijvingen tussen Nederlandse moslims en autochtonen, twee verschillende culturele entiteiten, duidelijk aangestipt worden in politiek debat en media, is het de vraag of we de situatie of strijd na de moord op Theo van Gogh daadwerkelijk een situatie van conflict kunnen noemen. Samuel Huntington (1996) is niet de enige auteur die aangeeft dat wrijvingen tussen verschillende groepen in een land hoog op kunnen lopen. Het is de vraag of er ook in Nederland sprake is van een onoverbrugbare kloof tussen de islamitische en de westerse wereld, twee werelden die elkaar onvermijdelijk raken in onze samenleving. We moeten hier uitzoeken om welke mate van veranderde sociale verhoudingen het gaat.

Volgens de Haan (2007: 257) kan 2 november 2004 als een keerpunt in de relatie tussen moslims en niet-moslims gezien worden. In zijn artikel komt hij tot de conclusie dat de politieke moord op van Gogh, evenals de terroristische aanslagen van 11 september 2001 in de VS, als een zeer traumatische gebeurtenis gekarakteriseerd kunnen worden. Hij maakt hier gebruik van de Poolse socioloog Sztompka (2000) die vier kenmerken geeft waaraan een dergelijke gebeurtenis moet voldoen: “de gebeurtenis moet plotseling plaatsvinden en zich snel voltrekken, radicaal zijn en de kern treffen, als van buitenaf komend en opgelegd worden ervaren, en schokkend en weerzinwekkend zijn” (Sztompka, 2000: 452, in de Haan 2007: 257). Het lijkt mij dat we het erover eens kunnen zijn dat de Nederlandse bevolking zich zwaar getroffen voelde door deze plotselinge radicale gebeurtenis. Aan het eind van zijn betoog beweerd hij dat de moord aanleiding heeft gegeven tot hevige conflicten tussen autochtone en allochtone Nederlandse bevolking.

Niet alleen de Haan geeft aan dat er sprake is van een strijd tussen groepen, ook voldoende andere wetenschappers, politici en journalisten erkennen de veranderde situatie na de moord op van Gogh. In “*Hoe nu verder?*” (de Haan, 2007) worden 42 van visies op de toekomst van Nederland na de moord op Theo van Gogh weergegeven. Maurits Berger (de Haan 2007: 105), zelf allochtoon en jurist, spreekt zijn opluchting uit over het feit dat het conflict met de islam eindelijk aan de oppervlakte is gekomen.

Bart Jan Spruyt (de Haan, 2007: 41) geeft aan dat de politieke Islam de grootste dreiging voor onze samenleving vormt, en prof. Dr. Bob Smalhout zegt: “De tweedeling is onmiskenbaar” (de Haan 2007: 227). Ondanks de overwegende overeenstemming over een veranderde situatie, lopen de meningen over de ernst van de situatie, de oorzaken en oplossingen sterk uiteen. In de volgende hoofdstukken wordt gesproken over de rol van identiteit en groepsvorming in de strijd tussen moslims en autochtonen, zal ik terugkomen op deze verscheidene meningen.

Een citaat van de socioloog W.I. Thomas (1923) is hier op zijn plaats: *“If men define situations as real, they are real in their consequences.”* Zoals Stompka (2000) aangeeft kan het zijn dat mensen de sociale verhoudingen als conflictueus ervaren door de schokkende gebeurtenis op 2 november 2004. Dit betekent alleen nog niet dat een conflictsituatie tussen moslims en Nederlanders ook daadwerkelijk bestaat. Maar het simpele feit dat mensen de verhoudingen als bedreigend aanvoelen en ervaren levert zeker wel problemen op.

3.2. Identificatie met Nederland

Zoals in het vorige hoofdstuk aangegeven is de tweedeling tussen moslims en autochtonen in de Nederlandse samenleving vergroot na de moord op van Gogh. Als gevolg hiervan vinden autochtone Nederlanders het van groot belang om “de Nederlandse identiteit” sterk te definiëren. Aan de andere kant blijkt het ook voor de moslimbevolking van belang om hun eigen identiteit, vaak in termen van hun groepslidmaatschap, uit te dragen. Dit komt naar voren in sterke geloofuitingen van Turkse en Marokkaanse jongeren, bijvoorbeeld door het dragen van hoofddoekjes. Het feit dat een identiteit zo nadrukkelijk gebruikt en door mensen zelf beleefd wordt, wil niet zeggen dat het voor iedereen duidelijk is wat hun eigen identiteit, of die van andere groeperingen, nou eigenlijk inhoudt. In dit hoofdstuk wordt getracht het begrip identiteit, en daarmee in het bijzonder sociale identiteit te beschrijven. De zoektocht naar de Nederlandse identiteit, maar ook het belang van de etnische identiteit voor moslimgroeperingen komt naar voren.

3.2.1. Wat is identiteit?

Het begrip identiteit is in al haar opzichten een moeilijk definieerbaar en vaak verwarrend begrip. Doordat het begrip op vele verschillende manieren gedefinieerd en gebruikt kan worden, en het vele componenten bevat, is het moeilijk om te zeggen waar we het nou eigenlijk over hebben als we over (onze) identiteit praten. Of we spreken over een etnische identiteit, religieuze identiteit, nationale identiteit, politieke identiteit enzovoorts, hangt af van de situatie of context waarin we ons bevinden, en de personen waar we tegenover staan. Daarom is het ook mogelijk om over verschillende deelidentiteiten te beschikken. Identiteit is zo moeilijk te beschrijven omdat het niet gaat om een vaststaande categorie of entiteit, maar om iets wat sociaal geconstrueerd is. Alhoewel een identiteit vaak over een bepaalde kern beschikt, en er een algemeen beeld wordt geschept van een individu of groep, zijn identiteiten onderhevig aan een proces van interactie met de samenleving waardoor identiteiten constant kunnen veranderen (Verkuyten, 1999: 21-23 en 28-35).

In dit geval zullen we vooral spreken over de sociale identiteit, omdat de sociale component in dit geval van groot belang is. We spreken immers over de verschillen tussen sociale groepen. Een individu kan zichzelf eigenlijk alleen definiëren aan de hand van anderen. Voor het vormen van een identiteit gaat het erom hoe het individu zich verhoudt tot zijn of haar sociale omgeving. ‘‘De ogen van de ander’’ spelen een belangrijke rol om tot kennis en inzicht over het zelf en de eigen identiteit te komen (Brinkgreve, 2009). Hoe we onszelf definiëren hangt af van onze groepslidmaatschappen, maar ook de tegenstellingen ten opzichte van andere sociale groepen bepalen wat we wel of niet zijn. Met het sociale identiteitsbegrip wordt dus aangegeven wie iemand is aan de hand van onderscheid met de mensen die van hem of haar verschillen. Aan de andere kant worden mensen in een categorie samengevoegd als ze hetzelfde zijn (Verkuyten 1999: 21-24). Zoals Verkuyten (1999: 23) het uitdrukt: ‘‘Bij sociale identiteiten gaat het om categorieën van mensen. Door lidmaatschappen is men onderdeel van, gebonden aan en verbonden met anderen. Sociale identiteiten positioneren mensen ten opzichte van elkaar.’’

3.2.2 Sociale identiteitstheorie

Een van de meest bekende identiteitstheorieën is de sociale identiteitstheorie van Henri Tajfel. Sociale identiteit wordt omschreven als: *“that part of an individual’s self-concept which derives from one’s knowledge from one’s membership of a social group (or groups) together with the value and emotional significance attached to that group membership”* (Tajfel, 1981: 255, in Chrysochoou 2004: 132). Tajfel legt dus net als Verkuyten (1999) de nadruk op het identiteitsverschaffende karakter van sociale groeperingen. Doordat mensen hun groepslidmaatschap als een deel van het zelf ervaren, voorziet de groep in een identiteit. Men definieert zichzelf in termen van de eigen categorie, maar ook de verschillen met andere categorieën spelen een belangrijke rol in de zelfdefinitie.

Door middel van de sociale identiteitstheorie van Tajfel is het mogelijk om vooroordelen en conflict tussen verschillende groepen in de Nederlandse samenleving te verklaren. Tajfel beweert dat het groepslidmaatschap op zich voldoende is om groepsgedrag en dus discriminatie en ethnocentrisme te creëren. Hij gaat er namelijk vanuit dat mensen de eigen groep altijd positief proberen te onderscheiden van anderen, aangezien groepen in een bepaalde sociale status, macht en aanzien voorzien. Dat betekent dat andere groepen als vanzelf een stuk negatiever beoordeeld worden om de eigen groep voorop te plaatsen. De uitspraak: *“vive nous, a bas les autres”* (Christien Bringkreve) geeft ook weer hoe dit sociale proces werkt. Je krijgt op deze manier grote verschillen in de waarderingen van de *ingroup*, de groep waartoe iemand behoort en zich identificeert, en de *outgroup*, de groep waartoe iemand niet behoort (Chrysochoou 2004: 35-28). Door de mensen als *ingroup* en *outgroup* te karakteriseren ontstaat er een stereotiep beeld van de andere groep, waardoor iedereen uit de andere groep dezelfde kenmerken krijgt toegewezen. Een voorbeeld vanuit de Nederlandse samenleving: een negatief beeld over de moslim *outgroup* betekent dat onwillekeurig iedere moslim slechte eigenschappen, zoals crimineel, radicaal, terrorist en een gevaar voor de samenleving, krijgt toegewezen.

3.2.3. Identificatie met de een of de ander

Zoals hierboven aangegeven kunnen identiteiten zowel door het zelf als door de ander gevormd worden. Dit wordt ook wel ascriptie en zelfascriptie genoemd. Identiteiten worden vaak toegeschreven aan een groep als geheel, waardoor ieder individu die binnen deze categorie valt dezelfde kenmerken wordt toegeschreven.

Het probleem hierbij kan zijn dat de beleving van een identiteit van een individu, niet altijd overeenkomt met de definitie die anderen van hem of haar geven. Oftewel: "Ook als iemand zich niet sterk identificeert met een groep, kan hij door anderen als lid van die groep gezien worden." (Verkuyten, 1999: 53). Een persoon kan door andere bijvoorbeeld tot de groep moslims gerekend worden, terwijl hij of zij zelf weinig identiteit verleend aan het lidmaatschap van deze groep (Verkuyten, 1999: 35-39). Het begrip identificatie verklaart waarom niet alle groepsleden voor een individu voorzien in een identiteit.

Bij identificatie gaat het erom of iemand zich vereenzelvigd met de groep waartoe hij behoort. Door identificatie met anderen wordt er een verband gelegd tussen een individu en de groepering, waardoor die groep een leidraad gaat vormen voor het denken, voelen en doen van dat individu. Identificatie is een proces wat voornamelijk vanuit het individu zelf komt, het gaat niet om een identiteit die door anderen toegewezen kan worden. Door identificatie raakt een individu emotioneel betrokken met een groep, vereenzelvigd hij zich met de andere groepsleden en worden de overeenkomsten tussen hem en de groepsleden als vanzelf groter. Aan de andere kant, zoals ook Tajfel dat aangeeft, worden de verschillen met een andere groep daardoor ook groter. Identificatie met de ene groep betekent dan ook meestal dat identificatie met een andere groep moeilijker wordt of zelfs tot des-identificatie leidt. "Wij" komt dan tegenover "zij" te staan (Verkuyten, 1999: 53-55). Een voorbeeld hiervan is dat minderheidsgroepen als geheel vaak een negatieve identiteit krijgen toegewezen door de meerderheid, en andersom. In de huidige situatie in Nederland zien we dit gebeuren met autochtone Nederlanders en Nederlandse moslims.

Als gevolg van de negatieve waardering van etnische minderheidsgroepen kunnen er verschillende processen optreden. Het is te verwachten dat de identificatie met de eigen groep minder wordt, aangezien de groep zou moeten voorzien in een positieve zelfwaardering, status en aanzien. Minder gewaarwerden wenden zich vaker naar een meer gewaardeerde groep. Moslims die gediscrimineerd worden kunnen zich proberen op te trekken and wat hun wel Nederlands maakt, bijvoorbeeld een goede taalbeheersing of de positie van een baan.

Het tegendeel blijkt ook waar; individuen uit minderheidsgroeperingen identificeren zich vaak juist sterker met de eigen groep (Verkuyten, 1999: 56-58). Dit zien we in Nederland vaker gebeuren. Het is merkbaar dat moslimgroeperingen, maar ook Marokkanen en Turken in het bijzonder vol trots spreken over hun eigen groep. Het blijkt dat verschillende moslimgroeperingen hun identiteit als zeer positief waarderen als reactie op de discriminatie en negatieve vooroordelen. In tegenstelling tot de sterke identificatie van minderheden, lijkt de autochtone meerderheid in onzekerheid te leven over haar identiteit. Deze zoektocht naar ‘de Nederlandse identiteit’ en welke identificaties daarbij horen worden in de volgende paragraaf besproken.

3.2.4. De zoektocht naar de Nederlandse identiteit

“Nederland is veel te veelzijdig om in één cliché te vatten. ‘De’ Nederlander bestaat niet.”
(Toesprakenarchief Koninklijk Huis, 2007).

Aldus prinses Maxima bij de presentatie van het WWR rapport ‘*Identificatie met Nederland.*’ Een uitspraak die de discussie over ‘de Nederlandse nationale identiteit’ hoog deed oplopen. Wie was zij om te oordelen? Vooral de autochtone meerderheid van de bevolking voelde zich sterk aangevallen door deze uitspraak van de prinses, immers van origine zelf geen Nederlandse. De nationale identiteit is sinds de nationale eenwording van de Nederlanden als een agendapunt geweest, maar het verschijnen van het WRR rapport een aantal jaar geleden impliceert dat het nog steeds en weer opnieuw leeft. De reden dat veel Nederlanders zo gevoelig reageerden op de ontkenning van ‘hun identiteit’ komt door de bedreiging van een nationale identiteit. Dit alles stond nu ter discussie. Politici die mensen aanspraken op deze sentimenten konden ook veel gehoor vinden onder de bevolking. Zoals Pim Fortuyn (Buruma 2006: 60): ‘Wat we willen zijn: één land, één volk, één samenleving.’

Vragen over wie de Nederlander is en welke identiteit daarbij hoort zijn voornamelijk het gevolg van de toenemende globalisering en multiculturalisering. De grote verscheidenheid aan etnische groepen met andere talen, religies, gewoonten en gebruiken worden nu nog meer als een bedreiging voor de samenleving en de eigenwaarde van de groep gezien. De angst en onzekerheden worden weggewuifd door de nadruk te leggen op ‘de Nederlandse identiteit’, ook al weet men niet wat het precies inhoudt.

Volgens de WWR iets wat de verschillen tussen autochtonen en allochtonen, waaronder moslims, alleen maar vergroot (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 2007: 13-14).

Om te voorkomen dat identiteiten in Nederland tot conflict en uitsluiting leiden pleit de Wetenschappelijk Raad voor het Regeringsbeleid (2007) voor een ‘‘mozaïek aan identiteiten.’’ Dit wil zeggen dat identificatie, dus vereenzelving met meerdere groepen mogelijk moet zijn. Door een te sterke nadruk op ‘‘de nationale identiteit’’ worden allochtonen uitgesloten, waardoor ze zich zullen terugtrekken naar de eigen groep. De oplossing voor spanningen in de samenleving ligt in de combinatie van functionele, normatieve en emotionele identificatie. Functionele identificatie speelt met name een rol in de werk, buurt- en school- omgeving. Mensen ontleen hun identiteit dan aan de functie die ze vervullen. Bij normatieve identificatie ligt de nadruk op het feit dat alle groepen in de samenleving, zowel de meerderheid als minderheden, moeten bijdragen aan het bepalen van de norm. Zij moeten hun meningen en opvattingen in het politieke debat naar voren kunnen brengen. Als laatste de emotionele identificatie, wat wil zeggen dat mensen het gevoel moeten hebben dat ze bij Nederland horen. Het toestaan van andere emotionele bindingen hoeft niet af te doen, of kan de loyaliteit met Nederland juist versterken (Wetenschappelijk Raad voor het Regeringsbeleid, 2007: 14-17).

Uiteraard is het debat over ‘‘de Nederlandse identiteit’’ niet gesloten door de publicatie van één rapport van de WWR, maar het idee dat er meerdere identificaties mogelijk zijn voor zowel autochtone Nederlanders en Nederlandse moslims biedt wel perspectief. Zoals minister Verdonk (2005) het in een van haar toespraken aangeeft: ‘‘Integreren is meedoen. Dat betekent mee willen doen, mee kunnen doen en ook de ruimte krijgen om erbij te komen.’’ Ze benadrukt het feit dat alle groepen in de samenleving zullen moeten samenwerken, voor elkaar open moeten staan en betrokken met elkaar moeten zijn. Dit impliceert dat het ook voor Nederlandse moslims en autochtone Nederlanders mogelijk is om zich met elkaar te identificeren. Of wat er op papier wordt voorgesteld zich ook daadwerkelijk zal voltrekken in de samenleving kunnen we niet voorspellen, maar het is duidelijk dat meerdere identiteiten deel kunnen uitmaken van ‘‘de Nederlandse identiteit.’’

3.3. Groepsvorming en identiteitstransformatie

We hebben in de vorige hoofdstukken vastgesteld dat er sprake is van een zekere mate van wrijvingen tussen moslims en autochtonen in de Nederlandse samenleving. Daarna hebben we vernomen dat identificatie met de eigen groepering en des-identificatie met de andere groep hier een mogelijke oorzaak van kunnen zijn. Hier wil ik kijken hoe het kan dat na de moord op Theo van Gogh in 2004 de verschillen tussen groeperingen niet alleen worden uitvergroot, maar ook bewust worden ingezet in de strijd tussen de moslims en de Nederlanders. Waar voorheen groepen vreedzaam naast elkaar konden leven, worden verschillende identiteiten nu tegenover elkaar geplaatst. Deze veranderde sociale verhoudingen hebben hun weerslag op een sociaal proces van identificatie en identiteitstransformaties, en dat is hetgeen wat in dit hoofdstuk centraal staat.

3.2.1. Loyaliteitsconflict

Een van de belangrijkste ontwikkelingen na de moord op Theo van Gogh is toch wel de zoektocht naar eenheid in een verdeeld land. De verschillen tussen identiteiten van Nederlanders en (islamitische) minderheden werden op de spits gedreven. Van autochtonen, maar voornamelijk van allochtonen werd gevraagd hun identificatie met Nederland sterk uit te drukken. De moslims die de radicaal islamitische aanslag niet meteen duidelijk verwierpen werden met de nek aangekeken. Politici gaven aan blij te zijn met de openlijke afkeuring van de moord door de meeste moslimsorganisaties, maar toch bleef er in de media berichtgeving komen over een gebrek aan loyaliteit van moslims naar Nederlanders werd het na de moord duidelijk, we moesten Nederland beschermen, maar voor Nederlandse moslims daarentegen, werd het alleen maar onduidelijker hoe ze zich in de samenleving moesten plaatsen. In het boek van Buruma (2006: 114) geeft een jonge moslima aan dat het gemakkelijk is voor de Nederlanders om achter van Gogh te staan, omdat zijn beledigingen hen niet troffen. Voor moslims blijft het moeilijk om hun eigen groep te ‘verwerpen’ en volledig achter de Nederlandse mening te staan. Identiteiten worden hier in de tegenstellingen en overeenkomsten met elkaar gebruikt.

3.2.2. *De buurman als grootste vijand*

Bourdieu (1986, 479 in Blok 1997: 164-165): *“Social identity lies in difference, and difference is asserted against what is closest, which represents the greatest threat.”* Volgens Anton Blok (1997) spelen verschillen tussen individuen of groepen een minder grote rol in het ontstaan van conflict dan dat wij denken. In het debat over de Nederlandse identiteit komt het naar voren dat mensen grote verschillen tussen groepen als gevaarlijk ervaren, terwijl uit de praktijk blijkt dat net waar de verschillen tussen groepen in korte tijd kleiner zijn geworden vaak conflict uitbreekt. *“Eerder dan grote verschillen zijn het vaak subtiele onderscheidingen tussen mensen en groepen die de inzet vormen voor conflicten en meedogenloze strijd (Blok, 1997: 159).”* We zien dit in Nederland ook terug na de moord op Theo van Gogh. Moslims voelen zich aan de ene kant verbonden met hun *“eigen groep”*, maar aan de andere wordt het beroep op hun Nederlandse identiteit ook sterker. Hoewel we eerder hebben verondersteld dat strijd ontstaat door verschillen tussen groepen, kan deze ook verklaard worden door het feit dat Nederlandse moslims steeds meer op Nederlanders beginnen te lijken. Dit is een conclusie die de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2007) ook aangeeft. De WWR zegt namelijk dat men zich bedreigd voelt als identiteiten niet meer als onderscheidende factor tussen groepen werken.

De Swaan (1997: 5) houdt een vergelijkend betoog. Hij beweert: *“Het is de transformatie van sociale verhoudingen die tot de transformatie van gevoelens leidt.”* Volgens de Swaan kunnen we pas negatief ten opzichte van een andere groepen staan als we deze ook daadwerkelijk kennen, dus als deze in onze nabijheid verkeren. Hij gaat in eerste instantie uit van een situatie waarin groepen onverschillig staan ten opzichte van de ander, omdat ze elkaar nauwelijks kennen. Door de transformatie van sociale verhoudingen, dus als de groepen meer in elkaars nabijheid komen, raken groepen emotioneel betrokken met elkaar. Dan kunnen gevoelens van haat en nijd ontstaan. Waar er eerst nauwelijks sprake was van een sterke mening over de andere onbekende groep, vindt nu een transformatie van gevoelens plaats. Als blijkt dat groepen iets gemeenschappelijks hebben, dit kunnen dezelfde interesses zijn maar net zo goed tegenstrijdige belangen, dan kan het ontstaan van een strijd aan de orde zijn. Het feit dat moslims en Nederlanders zich beiden betrokken voelden bij het *“hoe nu verder?”* na de moord op van Gogh, is een gemeenschappelijk belang om samen te zoeken naar een toekomst.

Terwijl er voorheen misschien een sfeer van leven en laten leven heerste, en de groepen soms niet eens met elkaar te maken hoefden te hebben, bestaat er nu in ieder geval geen onverschilligheid en onwetendheid meer ten opzichte van elkaar. De sociale verhoudingen moeten wel veranderd zijn.

De Swaan (1997:) legt uit dat identificatie een gevoelsmatig proces is waarin mensen elkaar steeds meer zien als hetzelfde als zichzelf. Door identificatie worden mensen ingesloten bij een bepaalde groep, maar dat betekent dat anderen als vanzelf worden uitgesloten en vervreemd van deze groep. Identificatie en des-identificatie zijn dus twee kanten van dezelfde medaille. Als gevolg van een sterkere identificatie van een bepaalde groep, zullen leden van andere groeperingen zich ook sterker met hun eigen categorie gaan identificeren. Dus als moslims zich als gevolg van de moord op van Gogh meer met hun moslim-zijn identificeren, betekent dat als vanzelf dat Nederlanders zich meer met hun Nederlanderschap gaan identificeren. De sterkere identificaties van ‘de Moslim’ en ‘de Nederlander zouden hier dus door de Swaan verklaard.

3.3. Openheid voor anderen?

Elias (1976) beschrijft in ‘de gevestigden en de buitenstaanders’ dat de machtsverhoudingen tussen twee groepen van belang zijn voor wederzijdse gevoelens. Mensen die tot de groep met de meeste macht behoren, denken meestal van zichzelf dat ze beter zijn dan anderen. Deze rol zou best weggelegd kunnen zijn voor de autochtone Nederlanders, die hun identiteit als superieur ervaren. Superieuren leggen de nadruk op een ‘groepscharisma, met bepaalde deugden die alle leden bezitten en die anderen ontberen’ (Elias, 1976: 7-8). Het gevolg is dat de ondergeschikte groep een minderwaardigheidsgevoel krijgt aangepraat. Deze rol zou door de moslims vervuld kunnen worden.

De studie van Elias gaat over twee arbeidersbuurten die slechts weinig van elkaar verschillen, behalve dan het feit dat de ene groep al meerdere generaties in de buurt gevestigd is. Onder de groep gevestigden bestaat een bepaalde groepscohesie, een collectieve identificatie met de groep en gemeenschappelijke normen. Onder de nieuwkomers ontbreekt deze groepscohesie, waardoor zij veracht worden door de gevestigden (Elias, 1976: 8-10). Hoewel moslims geen nieuwkomers meer zijn in Nederland, hebben ze het gevoel dat ze als minderwaardig behandeld worden door de overgrote meerderheid aan autochtonen.

Moslims hebben het gevoel minderwaardig te zijn ten opzichte van autochtonen. Nederlanders identificeren zich sterk met elkaar, en gaan er vanuit dat moslims hier niet bij passen. 'Buitensluiting en stigmatisering zijn de wapens om identiteit en superioriteit te handhaven' (Elias, 1976: 11). Het feit dat moslims zich gaan identificeren met elkaar, komt niet voort uit het feit dat ze zich alleen willen identificeren met hun eigen groep. De oorzaak ligt in de 'gevestigden', die de 'nieuwkomers' niet daadwerkelijk toelaten tot hun wereld (Elias, 1976: 11-19).

Duyvendak (2004) benadrukt in "Kiezen voor de kudde" dat de strijd tussen de meerderheid en minderheidsgroepen in Nederland veroorzaakt worden door de toenemende uniformering van (autochtoon) Nederland. De tolerantie ten opzichte van minderheden wordt kleiner, waardoor deze groepen net dichter op elkaar kruipen en nog verder van de Nederlandse samenleving verwijderd raken. Vergelijkbaar met het WWR rapport (2007) wordt er geconcludeerd dat Nederland over meerdere identiteiten of identificaties beschikt, mensen maken dus deel uit van meerdere lichte gemeenschappen. Als we er vanuit gaan wat ons minimaal met anderen bindt, wordt het ook mogelijk om gemeenschappelijkheden te vinden bij moslims of andere minderheidsgroeperingen. Op die manier kan de kloof tussen autochtoon en allochtoon Nederland sneller gedicht worden, en zullen moslims niet slechts beschutting zoeken bij hun eigen groeperingen.

Ook Sniderman en Hagendoorn (2003: 201) benadrukken dat de zogenaamde multiculturele samenleving zich meer moet openstellen voor de allochtoon. Het beleid van multiculturalisme dat verscheidenheid probeert te promoten heeft namelijk een tegengesteld effect. De tegenstellingen tussen meerderheid en minderheden worden alsmaar groter, waardoor conflict, waaronder discriminatie en racisme, vergroot wordt. De politieke vragen over een te tolerant Nederland sluiten hierbij aan.

Wat betreft de sociale verhoudingen tussen autochtone Nederlanders en Nederlandse moslims is er veel veranderd na de moord op van Gogh. Groepen en identiteiten werden sterk van elkaar onderscheiden, als dit voorheen niet al het geval was. Er wordt vaak beweerd, Nederland is een open en tolerant land. Hier concludeer ik dat er op dit punt nog wel wat mag veranderen. Identificaties met "de moslim" en "de Nederlander" zijn sterk, maar het zou ideaal zijn als verschillende groepen zich kunnen identificeren met "het Nederland" waar ze allemaal deel van uitmaken.

3.4. Conclusies en reflectie op de literatuur

De vraag die we trachten te beantwoorden is, *wanneer wordt identiteit inzet van strijd?* Om deze vraag te verklaren hebben we ten eerste gekeken naar wat we bedoelen met strijd. Nederlanders blijken het gevoel te hebben dat de sociale verhoudingen veranderd zijn na de moord op Theo van Gogh. De strijd houdt in dat men het gevoel heeft dat ‘‘de moslim’’ en ‘‘de Nederlander’’ en hun identiteiten tegenover elkaar staan. Er manifesteert er zich geen daadwerkelijke strijd in de samenleving, maar het feit dat veel mensen dit veronderstellen veroorzaakt onrust. Onder de oppervlakte speelt het dus zeker een rol.

Vervolgens hebben we uitgelegd wat sociale identiteit is, welke identificaties mensen in Nederland hebben en hoe het debat over de Nederlandse identiteit is verlopen. Het blijkt dat we onze identiteiten zowel aan onszelf, als aan anderen verlenen. We moeten dus oppassen om identiteiten van anderen te verwerpen, omdat het blijkt dat we anderen nodig hebben voor ons zelfbeeld. Het blijkt hier dat er meerdere identificaties mogelijk zijn. We kunnen dus tegelijkertijd Nederlander en moslim zijn.

Aangekomen bij de vraag welke rol groepsidentiteiten spelen en welk gevolg dit heeft voor transformaties van identiteit, komen we tot verschillende conclusies. Zowel mensen die op elkaar lijken als mensen die van elkaar verschillen kunnen tegenover elkaar komen te staan, en hier is de plaats waar identiteit wordt ingezet. Net de mensen waarmee we de meeste overeenkomsten en gemeenschappelijkheden delen raken ons het meest. Zowel Nederlanders als moslims hebben een belang bij vreedzaam samenleven, en zullen zich dus tolerant ten opzichte van de andere groep moeten opstellen.

Dus niet identiteit op zich, maar identificaties met verschillende groepen kunnen een rol spelen in een conflict tussen autochtoon en moslim Nederland. Het blijkt dat wantrouwen, angst en negatieve gevoelens van groepen ten opzichte van elkaar, opgelost kunnen worden door met een andere insteek gebruik te maken van identiteiten. Identiteiten zouden niet gebruikt moeten worden om groepen te onderscheiden, maar het is net van groot belang dat men op zoek gaat naar overeenkomsten in de identiteit van de ander. Identiteit moet minder ingezet worden als de deler waar op mensen van elkaar verschillen, maar meer gebruikt worden als een verhouding waarin mensen gemeenschappelijkheden in elkaar herkennen. Dit is natuurlijk makkelijker gezegd dan gedaan, anders zou het probleem niet bestaan. Aangezien de sociale verhoudingen tussen autochtonen en moslim gegroeid zijn tot wat ze nu zijn, moet we proberen het proces van identificaties de andere kant op te laten gaan.

4) Methodologische verantwoording

Wat is het een geweldige ervaring om onderzoek te doen, ten minste als je er achteraf op terugkijkt. Het was een ongelofelijke chaos in het begin. Je wist niet waar te beginnen, maar als je nu terugkijkt naar de contacten die je hebt opgedaan, naar de verhalen die je hebt gehoord en naar de interessante gesprekken die je hebt gevoerd, dan ben je bijna vergeten hoe moeilijk het in het begin is geweest. Het waren een paar zware maanden met het zoeken naar respondenten, met het mensen nabellen, met interviews uitvoeren en uitwerken, maar het resultaat mag er wezen. Laten we eerst bekijken hoe de dataverzameling tot stand is gekomen.

4.1. Beschrijving van de dataverzameling

4.1.1. Op zoek naar respondenten

Voordat ik aan het onderzoek begon had ik voor ogen om 8-12 respondenten te interviewen uit de groepen Nederlandse moslims en autochtone Nederlanders. Ik had het idee dat beide groepen relevante uitspraken zouden kunnen doen over hun onderlinge strijd. Respondenten zouden geworven worden onder de groep studenten, omdat het voor het onderzoek van belang is dat mensen voldoende kennis hebben over begrippen als identiteit en identificaties. Uiteindelijk is gebleken dat hierdoor een hoop waardevolle informatie verzameld kon worden, ondanks dat ook deze respondenten soms nog moeite hadden met de vage begrippen. Daarnaast was de doelgroep studenten voor mij gemakkelijk te bereiken. Op deze manier werd de zoektocht naar respondenten vergemakkelijkt. De kleinschaligheid van het onderzoek maakte dat er maar ruimte was voor een leeftijdsgroep.

Zoals dat in kwalitatief onderzoek niet vreemd is bleek de werkelijkheid ietwat anders te verlopen dan de vooropgestelde plannen. Op zoek naar respondenten ben ik bij twee bronnen gestart; contacten uit mijn kennissenkring en het internet. Via een studiegenootje ben ik in contact gekomen met een groot aantal Islamitische, Turkse en Marokkaanse studentenverenigingen. Ook een oude vriendin heeft me goed geholpen. Daarnaast heb ik gebruik gemaakt van de informatie die ik vond op internet. Door middel van telefoongesprekken en e-mail uitwisselingen heb ik een groot aantal respondenten verzameld, voornamelijk onder de Turkse populatie. Toch bleken hier de contacten bij een aantal organisaties dood te lopen, dus moest ik ook op zoek naar anderen bronnen.

Ik besloot om een praatje te houden bij een college Arabisch, waar ik verwachtte een deel van mijn doelgroep tegen te komen. Helaas leverde dit slechts twee respondenten op. Toen ik op een gegeven moment constateerde dat de nog lopende contacten bij studentenverenigingen niet voldoende op zou leveren voor een geheel onderzoek, stapte ik over naar het laatste redmiddel; dan maar mensen aanspreken in de wandelgangen van de hogeschool en de Universiteit Utrecht. Ik vond het in eerste instantie verschrikkelijk om op iemand af te moeten stappen waarvan je denkt dat hij of zij wel eens moslim zou kunnen zijn. Je eigen vooroordelen spreken hierin een grote rol, iets wat voor het onderzoek niet oninteressant was. Het aanspreken van mensen bleek goed te werken. Ik vroeg niet meteen naar etniciteit aangezien ik allang blij was mensen te kunnen interviewen. Ik trof gelukkig vooral Marokkaanse respondenten die tot dan toe nog ondervertegenwoordigd waren. Van velen kreeg ik een e-mail adres, en de helft van deze personen heb ik uiteindelijk geïnterviewd.

De werving van de autochtone studenten ging een stuk makkelijker, voornamelijk omdat mijn eigen vrienden en kennissen in deze categorie vallen. Door een gebrek aan tijd, en een gebrek aan zinvolle informatie die deze respondenten mij opleverden ten opzichte van de nog interessantere en zinvolle informatie die de allochtone respondenten verschaften, heb ik besloten de interviews met autochtonen te beperken tot twee. Deze interviews worden nu gebruikt om de autochtone mening die uit de literatuur naar voren komt te testen. Tot mijn grote spijt is de zoektocht naar mensen met anti moslim gevoelens of een PVV aanhanger mislukt.

4.1.2. Ervaringen van een interviewer

En daar sta je dan met je goed voorbereide vragenlijstje voor je eerste respondent. Probeer de antwoorden die je zoekt maar eens uit zijn mond te krijgen, zonder al te veel te sturen of je eigen mening in je vragen door te laten klinken. En zorg maar eens dat je alles wat je wilt vragen ook in een antwoord terugziet. Mijn eerste ervaringen op een studentenvereniging in Amsterdam waren geweldig. Een hele dag mensen interviewen, maar daarnaast ook een gezellige middag hebben. Dit gaf mij het vertrouwen dat het goed ging komen. Ik merkte vaak dat ik de vragen moeilijk formuleerde door de achtergrond kennis vanuit de literatuur. Ik vond het moeilijk om mensen niet een bepaalde richting op te willen sturen, maar kon daar op een gegeven moment wel steeds beter mee omgaan. Het interviewen op zich is voor mijzelf een grote ontwikkeling geweest. Door een verscheidenheid aan interviews met hele verschillende mensen zijn mijn ogen geopend over de moslim populatie.

Natuurlijk wist ik wil dat er deze groepering een verscheidenheid aan mensen bevat, maar ik had daarvoor zelf nooit de contacten gehad om dit te bevestigen. Het viel mij op dat de meeste studenten die ik sprak ontzettend open waren om te spreken, graag hun mening kwijt wilden, en enorm maatschappelijk betrokken mensen waren. Ik had van te voren gedacht dat sommige vragen weerstand hadden kunnen oproepen, maar ik heb dit helemaal niet ervaren. Volgens mij hebben ze af en toe ontzettend gelachen om mijn domheid en vooroordelen. Ik ben blij dat ze me de mogelijkheid hebben gegeven om hen te leren kennen en mijn ogen te openen. Bedankt daarvoor!

4.2. Onderzoekspopulatie

<i>Respondent</i>	<i>Geslacht</i>	<i>Leeftijd</i>	<i>Etniciteit</i>
1.	Man	24	Turks
2.	Vrouw	18	Turks
3.	Vrouw	21	Turks
4.	Vrouw	22	Turks
5.	Vrouw	20	Turks
6.	Man	28	Marokkaans
7.	Man	23	Marokkaans
8.	Man	22	Marokkaans
9.	Man	22	Marokkaans
10.	Vrouw	25	Marokkaans
11.	Man	24	Afghaan
12.	Vrouw	-	Irakees
13.	Vrouw	21	Autochtoon
14.	Man	22	Autochtoon

Figuur 1. Overzicht respondenten

De onderzoekspopulatie bestaat uit verschillende moslim studenten, met een meerderheid aan Turken en Marokkanen. Uiteindelijk zijn er 14 respondenten geïnterviewd, waaronder 7 mannen en 7 vrouwen. Het is opvallend dat de meeste mannelijke geïnterviewden Marokkaans zijn, terwijl de vrouwen overwegend een Turkse etniciteit bezitten. Dit niet gewenst voor het onderzoek, maar maakt de onderzoeksresultaten ook niet onbruikbaar. De leeftijd van de respondenten varieert tussen de 18 en 28. De respondenten doen verschillende studies op HBO en universitair niveau. De respondenten vertegenwoordigen een breed spectrum aan leefwijzen en geloofsovertuigingen. Sommigen zijn zeer actief moslim, terwijl anderen en weinig tot niets mee doen in het dagelijks leven. Het overgrote deel van de respondenten is in Nederland geboren en getogen, maar er zijn drie uitzonderingen die op jonge leeftijd of de laatste jaren naar Nederland gekomen zijn. Alle respondenten zijn de Nederlandse taal en gewoonten genoeg machtig om de vragen te begrijpen en zinvolle uitspraken te kunnen doen voor het onderzoek. Vanuit de autochtone bevolking is er gekozen om zowel een man als een vrouw te interviewen. Het gaat om twee personen die op een bepaalde manier inzicht of verbondenheid hebben met het onderwerp door bijvoorbeeld studie. Alles bij elkaar is deze onderzoekspopulatie niet perfect, maar wel voldoende om een gevarieerd beeld te geven over identiteit in Nederland.

4.3. Gehanteerde operationalisaties

Allochtoon: een persoon die in Nederland woonachtig is en niet over de Nederlandse etniciteit beschikt maar tot een andere culturele groep behoort.

Autochtone Nederlander: iemand die tot de Nederlandse etniciteit behoort en Nederlandse ouders heeft.

Nederlandse moslim: een in Nederland wonende aanhanger van het islamitische geloof.

Identiteit: de eigenheid of kenmerken van een persoon waardoor hij of zij zich onderscheid van anderen, of door andere als onderscheidend gezien wordt.

Identificatie: het zich emotioneel verbonden voelen met een bepaalde sociale categorie of groepering, die richting geeft aan het denken en doen van de betreffende persoon.

Groepslidmaatschap: de sociale verbondenheid met een groep of categorie waarmee men zich identificeert.

Conflict of strijd: een situatie waarin twee of meer partijen in disharmonie leven of tot een aanvaring komen doordat hun normen en waarden niet overeen komen.

4.4. Analysestrategie

Na de dataverzameling gaan we over naar de data-analyse. Na de verschrikkelijke uren die besteed moesten worden aan het uitwerken van de interviews kon er overgegaan worden naar de analyse zelf. Eerst heb ik alle interviews meerdere malen grondig gelezen, en alle uitspraken gemarkeerd die van belang waren om tot een conclusie over de resultaten te komen. Met behulp van het programma Maxqda was het voor mij mogelijk om de antwoorden van de respondenten met elkaar te vergelijken. Door het toekennen van een verscheidenheid aan codes heb de belangrijkste topics kunnen ontdekken. Aan de hand van deze topics, en de eerder gebruikte kopjes uit de vragenlijsten kon ik gestructureerd te werk gaan met de informatie die ik verzameld had. Op deze manier kon ik alle informatie, inclusief citaten van de respondenten verwerken in een gestructureerde analyse van de gegevens, die is terug te vinden in hoofdstuk 5.

4.5. Gehanteerde methoden

De methode van onderzoek waarvoor is gekozen is kwalitatieve analyse, aangezien het van groot belang is om de ervaringen, gevoelens en denkwijzen van de respondenten weer te geven. Het gaat om interpretatief onderzoek met het doel begrijpen waarom en wanneer identiteit wordt ingezet in de strijd tussen verschillende groeperingen in de Nederlandse samenleving. Het onderzoek heeft een beschrijvend karakter, maar zal ook waar mogelijk proberen het gedag van moslims en autochtone Nederlanders te verklaren. Aan de hand van semigestructureerde interviews in de vorm van een topiclijst is de informatie onder de respondenten verzameld. Door deze vorm van interviewen kon iedere respondent vrij praten, en kon ik inhaken op onderwerpen die zij zelf aandroegen. Door deze manier van interviewen zit er soms wel wat verschil in de manier en de diepte waarop onderwerpen besproken worden. Het gaat hier om fundamenteel wetenschappelijk onderzoek aangezien het gaat om kennisverwerving over een bepaald onderwerp. Aangezien het gaat om een probleem wat zich voordoet in de samenleving en er onder de respondenten gevraagd wordt naar mogelijke toekomstperspectieven is het ook enigszins praktijkgericht.

4.6. Betrouwbaarheid en validiteit

Als we gaan kijken naar de betrouwbaarheid en de validiteit van het onderzoek wil ik bij voorhand al een paar beperkingen van dit onderzoek weergeven. Het is normaal in kwalitatief onderzoek dat er een selecte groep respondenten wordt geïnterviewd. Het is nou eenmaal niet mogelijk om iedereen die binnen de onderzoekspopulatie valt te interviewen. Daarnaast heb ik als onderzoeker de keuze gemaakt voor een groep respondenten die slechts een bepaald segment van de samenleving representeren, namelijk de hoger opgeleide allochtone en autochtone studenten. Alleen over deze groepering kunnen uitspraken gedaan worden en dus niet over de gehele samenleving. Hier komen we op terug bij de beoordeling van de validiteit, maar het is goed om dit punt in gedachten te houden.

4.6.1. Betrouwbaarheid

Om te beginnen kunnen we aangeven welke nadelen kwalitatief onderzoek heeft voor de betrouwbaarheid. Het gaat hier om de consistentie van de metingen. De weinig gestandaardiseerde methode van dataverzameling maakt dat interviews telkens kunnen verschillen. Als onderzoeker heb ik geprobeerd zoveel mogelijk de topiclijst als richtlijn te gebruiken, maar toch worden vragen soms op een andere manier gesteld. Dit kan invloed hebben op de antwoorden die worden gegeven. Er is geprobeerd om de respondenten zo weinig mogelijk te beïnvloeden of te sturen in hun antwoorden door de formulering van de vraagstelling. Ondanks dat sommige vragen moeilijk te beantwoorden waren kregen de respondenten de ruimte om dit op hun eigen manier in te vullen. We zien dat er geprobeerd is om de betrouwbaarheid te waarborgen aan de hand van de overeenkomsten in de uitkomsten van de interviews.

Door de uitvoering van een systematische analyse, aan de hand van coderingen en topics, is geprobeerd de betrouwbaarheid zoveel mogelijk te waarborgen. Door het toevoegen van de topiclijsten aan dit onderzoek als bijlage, en de methodologische verantwoording uit dit hoofdstuk is het voor andere onderzoekers mogelijk gemaakt het onderzoek te controleren.

4.6.2. Validiteit

Als we spreken over validiteit moeten we kijken of we meten wat we beogen te meten. Aangezien het hier gaat om sociale processen en we dus geen causale relaties hoeven vast te stellen kunnen we er al snel vanuit gaan dat het onderzoek valide is. De selectiviteit van de onderzoekseenheden kan wel een probleem zijn als we naar de generaliseerbaarheid en reikwijdte van de resultaten kijken. Aangezien het gaat om een vrij kleine onderzoekspopulatie van 14 personen met een beperkte achtergrond zijn we er zeker van dat we niet alle meningen uit de Nederlandse samenleving te pakken hebben. De keuze voor hoger opgeleide studenten maakt dat we niks kunnen zeggen over mensen die niet binnen deze categorie vallen. Voor vervolgonderzoek is het van belang om andere leeftijdsgroepen en mensen met een lager opleidingsniveau te interviewen, aangezien hier een andere mening wordt verwacht. De respondenten geven meerdere malen aan dat de meningen verschillen onder lager opgeleiden en dat de strijd daar anders ervaren wordt. Een andere bias die we hier kunnen aangeven is de verscheidenheid van de groep moslims. Ik heb gekozen om voornamelijk Marokkanen en Turken in het onderzoek op te nemen, maar daarmee hebben we geen representatief beeld van alle moslims die aanwezig zijn in de samenleving. Met een enkele Afghaan en Irakees zijn we er nog niet.

In tegenstelling tot de lage externe validiteit die wordt verondersteld, is de interne validiteit van het onderzoek vrij hoog. In deze vorm van kwalitatief onderzoek was er voor de respondenten veel ruimte om aan te geven wat ze zelf van belang vinden. Doordat de onderzoeker er dicht bovenop zit is er een kleine afstand tussen de gegevens en de werkelijkheid zoals je die probeert vast te stellen. In dit geval is het niet te verwachten dat de onderzoekseenheden sociaal wenselijke antwoorden geven aangezien het juist duidelijk in hun belang was om mij te overtuigen van hun mening. Het werd ook sterk aangegeven op het moment dat ze het niet eens waren met mijn veronderstellingen. We kunnen er vrijwel zeker van zijn dat we de antwoorden van de respondenten op een goede manier geïnterpreteerd hebben aangezien we op een systematische manier geanalyseerd hebben. Uiteindelijk zal dit onderzoek ook teruggekoppeld worden naar de respondenten, hierdoor kunnen eventuele fouten in de interpretaties van de gegevens gerectificeerd kunnen worden.

5) Resultaten en analyse

5.1) Identiteit in Nederland

In dit eerste hoofdstuk komt naar voren welke rol identiteit in Nederland speelt. Door de felle discussies over de Nederlandse identiteit en de daaropvolgende vraag naar een rol voor de etnische identiteiten daarin, vond ik het van belang om hierover te spreken met mijn respondenten. Vragen over hun verbondenheid met Nederland, over de inhoud van de Nederlandse identiteit, over wie de typische Nederlander is en over hun eigen Nederlanderschap kwamen aan de orde.

5.1.1. Verbondenheid met Nederland

'Mijn kikkerlandje' is hoe een van mijn respondenten haar verbondenheid met Nederland beschrijft. *'Natuurlijk voel je je verbonden met Nederland. Ik ben hier geboren, ik ben hier opgegroeid. Ik heb gewoon Nederlandse vrienden, vriendinnen.'* Niet alleen voor deze Turkse dame, maar ook de overgrote meerderheid van de respondenten ziet een verbondenheid met Nederland als vanzelfsprekend. Het gaat om een natuurlijk proces of over iets wat automatisch gebeurt. Doordat de meesten ondervraagden hier geboren en getogen zijn is het een overbodige vraag. Het is iets waar ze niet over na hoeven te denken. De respondenten vinden het echter wel moeilijk om uit te leggen op welke manier verbondenheid zich uit, ze spreken dan over de contacten die ze hebben of de activiteiten die ze ondernemen. *'Alles wat je hebt is in Nederland, je studeert hier, je vrienden zijn hier, je werkt hier. Een verbondenheid door de dingen die je doet.'* De niet in Nederland geboren respondenten geven aan dat je logischerwijs een binding opbouwt met het land waar je woont. We kunnen er dus vanuit gaan dat er voor alle respondenten een bepaalde binding met Nederland bestaat. Daar moet ik wel bij zeggen dat de verbondenheid met het land niet betekent dat iemand ook een verbondenheid met de Nederlanders als volk voelt, zoals een van de respondenten aangeeft.

5.1.2. Identificatie met Nederland

Naast een verbondenheid met Nederland willen we hier natuurlijk ook graag weten of onze respondenten zich identificeren met Nederland, en in welke mate dit dan plaatsvindt. Het antwoord is eenduidig; respondenten ontlenen een deel van hun identiteit aan het Nederlanderschap.

In het WWR rapport *‘Identificatie met Nederland’* (2007) wordt gesproken over functionele, normatieve en emotionele identificatie. De aanbeveling van de mogelijkheid tot meerdere identificaties sluit aan bij wat de respondenten verkiezen. In de antwoorden van de respondenten ontdekken wij deze verschillende vormen van identificaties, maar de nadruk ligt voornamelijk op de functionele en de emotionele identificatie met Nederland. Meerdere respondenten benadrukken functionaliteit in het feit dat ze een bijdrage leveren aan de Nederlandse samenleving door te werken, te studeren en te stemmen. Ze geven aan dat ze zowel emotionele verbindingen hebben met Nederlanders als met hun eigen etnische groepering. Een respondent omschrijft het als volgt: *‘Ik ben gewoon een kaas Turk. Een mix van Nederland en Turkije zeg maar.’* Als we terugkijken is er duidelijk sprake is van een bepaalde verbondenheid met Nederland als land op zich. Wat het WWR rapport ook al aangeeft wordt in de interviews bevestigd, loyaliteit met de eigen groep hoeft geen negatieve invloed te hebben op identificatie met Nederland.

5.1.3. Wat is de Nederlandse identiteit?

Zoals de lopende debatten in de samenleving al aangeven is het erg moeilijk om een Nederlandse identiteit vast te stellen en ik ervaar dat ook mijn respondenten zoekende zijn naar wat die identiteit in kan houden. Eigenlijk kunnen we drie verschillende standpunten aangeven: ten eerste de veronderstelling dat er een identiteit bestaat maar daarnaast is er een onwetendheid over wat deze dan inhoudt, ten twee zijn er respondenten die zeggen dat de Nederlandse identiteit niet bestaat, en ten derde de multiculturele benadering van identiteit. De meningen verschillen dus sterk onder de respondenten. Het vaststellen van een identiteit blijft in ieder geval moeilijk:

‘Ik denk niet dat je over één identiteit kan spreken. In elk land heb je gewoon heel veel verschillende soorten mensen, dat geldt ook voor Nederland. Zoals ik al zei in Friesland zijn ze anders dan in Utrecht, maar binnen Friesland heb je ook weer heel veel verschillen. Ik denk wel dat je zou kunnen spreken over bepaalde kenmerken of bepaalde eigenschappen, bijvoorbeeld als je het zou vergelijken met een heel ander land.’

‘Ik heb geen idee of Nederlanders echt een identiteit hebben of niet. Maar naar mijn idee heeft elke bevolkingsgroep een eigen identiteit, tot op zekere hoogte een eigenaardigheid, dus ik denk dat Nederland dat zeker ook heeft.’

De uitspraken van Maxima over de Nederlandse identiteit zijn duidelijk van invloed op de respondenten met het eerste standpunt. Men kijkt om zich heen en kan geen identiteit vaststellen omdat er zich een diversiteit aan identiteiten in de samenleving bevindt.

“De Nederlandse identiteit is nogal vaag. Er bestaat geen Nederlandse identiteit. We moeten er een ander woord voor kiezen want identiteit is voor mij niet iets wat je vast kunt leggen.”

Een van de respondenten vindt het beledigend om over een Nederlandse identiteit te spreken, omdat ze het gevoel heeft dat ze daar zelf van uit gesloten wordt. Ze noemt het zelfs discriminatie. Deze vaagheid van de Nederlandse identiteit zien we vaker terug onder de respondenten.

Een deel van de respondenten vinden dat de Nederlandse identiteit wordt gevormd door het multiculturele karakter van onze samenleving. Het wordt gezien als iets flexibels, iets wat over de jaren is veranderd, en iets waar heel veel verschillende culturen, talen en religies inzitten. Het gaat dus om een mix van de samenleving. Er is ook een enkeling die vindt dat de Nederlandse identiteit niet bestaat, juist omdat Nederland zo multicultureel is. Het wordt onder woorden gebracht als: *“Het multiculturele maakt Nederland vind ik”* of zoals een Marokkaanse jongen het zegt: *“Ik denk dat Nederlandse identiteit juist is dat het multicultureel is. Als je kijkt naar hoeveel regio’s en hoeveel dialecten je hebt. Elke regio heeft zijn eigen mensen om het zo maar te zeggen. Er is niet echt een bepaalde Nederlander.”* Dat de meerderheid in deze multiculturele respondentengroep de nadruk legt op het multiculturele karakter van de Nederlandse identiteit is natuurlijk geen verrassing. Het is voor hen van groot belang dat er binnen het Nederlandse identiteitsbegrip ruimte is voor mensen die “anders” zijn.

5.1.4. De typische Nederlander

Zoals hierboven beschreven blijft de Nederlandse identiteit een vaag begrip dat op vele manieren beschreven kan worden, maar het is voor de meeste respondenten duidelijk dat zij er zelf een bijdrage aan willen leveren. Het wordt een heel ander verhaal als ik vraag naar wie de Nederlander is. Als we spreken over de Nederlander dan voelen een groot aantal van de respondenten zich niet op het gemak binnen deze categorie. De Nederlander wordt beschreven als het volk van het land zelf of als de autochtoon. Het woord “De Nederlander” wordt door de respondent ook gebruikt om het verschil ten opzichte van zichzelf aan te geven. Een meisje ziet het zo: *“Je bent gewoon anders, je ziet er gewoon anders uit dan een*

autochtoon.” Anderen geven aan dat zij wel deels een Nederlander zijn, maar dat het voor hun identiteit ook van groot belang is om daarbij te vermelden dat dit niet het enige is: *‘Ik zie mezelf als een normale Nederlanders, maar daarnaast ook moslim’*.”

Een ander zegt: *‘Je bent typisch Nederlands als je naar het Nederland elftal kijkt. Je bent niet typisch Nederlander als je zou zeggen ik ben alleen Nederlander en geen Marokkaan, dat zou niet het geval zijn.’* Ze zijn dus allemaal Nederlander, maar wel net ietwat anders.

Natuurlijk kan iedereen uit mijn onderzoekspopulatie wel duidelijk kenmerken aangeven van de Nederlander, maar het is niet zo dat Nederlanders als een identiteitsgroep worden gezien. Zoals een respondent aangeeft: *‘Je bent toch een individu, dat heeft niks te maken met of je een Nederlander bent of een buitenlander of iets.’*

Als ik de respondenten vraag wat de typische Nederlander is hebben ze allemaal een beeld in hun hoofd. Wat unaniem naar voren komt is vrijheid, of in andere woorden *‘het kunnen doen en laten wat ze willen.’* Daarnaast hoor ik woorden als vrijheid van meningsuiting, nuchterheid, flexibiliteit, het naar buiten toe gerichte, vrouwenemancipatie, individualistisch, precisie en op tijd komen naar voren komen. Wat opvallend is dat respondenten vaak meteen hun eigen achtergrond of cultuur als tegenstelling in hun verhaal noemen. Ze zien dat ze op een minder vrije manier worden opgevoed dan hun autochtone leeftijdsgenoten.

Ik ben blij om te horen dat de meeste respondenten zien dat ze een bijdrage leveren aan de Nederlandse identiteit, ondanks dat ze zichzelf niet allemaal een typische Nederlander voelen en naast het Nederlanderschap nog andere identiteiten bezitten. Iedereen voelt zich verbonden met Nederland en vindt het over het algemeen fijn om hier te zijn. Het is duidelijk, iedereen die in Nederland woont, is toch een Nederlander? Toch is er een enkeling die zegt dat dit helaas niet zo is. Ze geeft aan: *‘Je blijft toch in een bepaalde omgeving, aangezien ik toch van Turkse afkomst ben.’* Het is duidelijk dat zij zich niet altijd begrepen voelt. Een ander meisje vraagt zich af: *‘Waarom zouden Nederlanders zoveel anders zijn dan ik?’* Laten we dit uitzoeken in het volgende hoofdstuk.

5.2) De invloed van groepslidmaatschappen

5.2.1. Ik ben een individu

Tijdens mijn zoektocht naar de bijdrage van groepslidmaatschappen aan identificaties met de eigen groep en des-identificaties met de andere groep, was er een respondent die precies doorhad waar ik op doelde: *“Ik vind dat eigenlijk heel grappig want jij bent op zoek naar, je zegt eigenlijk jou identiteit wordt gevormd door groepen mensen. Dat is ook wel zo, maar ik denk dat je daar niet bewust over na moet denken. Want op het moment dat je dat doet ga je ook keuzes maken vanuit die groep mag wel invloed op me hebben en die groep niet. En dat moet juist een natuurlijk proces zijn van groei van je persoonlijkheid. Ik wil daar bewust geen keuze in maken.”*

Het grappige is dat deze jongen precies doorheeft wat het grote probleem met groepsidentificaties is, namelijk het uitsluiten van degenen die niet tot de groep behoren. Hij heeft groot gelijk als hij zegt dat hij zoveel mogelijk wil openstaan voor de invloeden van verschillende groepen, maar naar mijn idee werkt het niet altijd zo in de werkelijkheid. Zeker als we kijken naar de groepslidmaatschappen van moslims in Nederland, dan is het niet altijd even gemakkelijk om geen keuze te maken. Van de ene kant wordt er vanuit de samenleving geëist dat je Nederlander bent, maar aan de andere kant ligt er ook sociale druk vanuit de Islamitische, Turkse of Marokkaanse gemeenschap om deze niet te verloochenen. Soms moet je wel een keuze maken voor een groep. De beschrijving van identiteit als een proces van persoonlijke groei is natuurlijk een geweldige oplossing voor het probleem van uitsluiting, maar het is een feit dat anderen ondervinden dat groepslidmaatschappen invloed op je identiteit uitoefenen, of je het nu wilt of niet. Mensen worden al dan niet bewust of onbewust gestuurd in hun identificaties door wat binnen “het eigen” valt en maken een onderscheid met dat wat anders is.

Deze jongen is niet de enige die zichzelf liever niet in termen van groepslidmaatschappen beschrijft. Een andere respondent omschrijft het als volgt: *“Je hoeft je niet per se te identificeren met een land of met een religie of iets dergelijks. Gewoon leven, gewoon mens zijn. Dat vind ik wel belangrijk want anders krijg je alleen maar van jij doet dit omdat jij dat bent. Daar ben ik zo tegen. Gewoon iedereen in zijn eigen waarde laten.”*

Het is duidelijk dat we hier met zelfbewuste jonge mensen te maken hebben die weten wat er speelt in de Nederlandse samenleving. Door een standpunt te kiezen wat tegen het hokjes denken ingaat, proberen ze bij te dragen aan een samenleving waarin generaliseringen over bepaalde groepen minder een rol spelen.

5.2.2. Waar hoor ik bij?

Mijn vraag is in welke mate welke groepen een rol spelen in de identiteitsvorming van mijn respondenten. Daarnaast wil ik weten of deze groepslidmaatschappen bijdragen aan een (negatief) beeld van de ander en dus aan wrijvingen tussen groepen. We kunnen twee standpunten onderscheiden; een deel van de respondenten geeft aan dat de (etnische) groepen waartoe ze behoren een grote rol spelen in het vormen van hun identiteit. Het tweede deel van de respondenten voelt zich niet gemakkelijk als zij zichzelf in termen van hun groepslidmaatschappen moeten definiëren en proberen dit dan ook uitdrukkelijk te voorkomen. Zoals hierboven al werd aangegeven, *“zij laten zich liever niet in een hokje plaatsen.”*

Laten we eens kijken naar het standpunt van de eerste groep. Het blijkt dat voor de meeste respondenten verschillende identiteitsgroepen een rol spelen. Dit is vrij logisch aangezien ze naast het Nederlanderschap connecties hebben met een andere etnische groep en in de meeste gevallen met het Islamitische geloof. Daarnaast worden ook de groep jongeren of studenten als belangrijk genoemd. Ik probeer erachter te komen hoe deze verschillende groepen worden gezien en het blijkt dat veel respondenten meer affiniteit hebben met hun eigen achtergrond of de afkomst van hun ouders, dan met het Nederlanderschap. Het heeft vaak niet te maken met een afwijzing van wat Nederlands is, maar meer het feit dat men zich meer op zijn gemak voelt binnen de eigen groep. Deze voorkeur voor de eigen groep hoeft geen belemmering te zijn voor zakelijke of functionele contacten met Nederlanders. Enkele voorbeelden van wat de respondenten hierover te zeggen hebben:

“Het is wel zo dat je bij mensen van je eigen groep, met Turken of Moslims, dat je gewoon in bepaalde groepen meer verbonden bent dan met andere groepen. Maar het is niet zo dat ik me in een groep van veel autochtonen buitengesloten voel”

“De mensen waar je de meeste overeenkomsten mee hebt daar heb je een betere band mee, dat geldt voor jongeren maar dat geldt dus ook voor etnische groepen”

“Je blijft in een bepaalde omgeving of maatschappij. Ik heb toch vooral Turkse vrienden. Bij de Nederlanders is het toch wel, misschien heel grof, misschien is het wel stom, maar ik heb ook geen gemeenschappelijke onderwerpen om over te praten. Je voelt je toch meer op je gemak bij mensen die op dezelfde manier denken en op dezelfde manier praten als jij”

Vanuit de tweede groep respondenten die zich liever niet in groepen wil definiëren, spreken meerderen over een wereldburgerschap. Deze mensen pikken het liefst zoveel mogelijk invloeden op uit allerlei culturen. Zoals een van jongens het aangeeft: *“Ik wil daar geen bewuste keuze voor maken. Als het komt uit het Nederlanderschap nou prima, dat maakt een deel uit van mij. Als het uit het Afgaanschap komt maakt het ook een deel uit van mij, maar als dat allebei niet zo is kan het net zo goed uit Timboektoe komen.”*

Als ik de respondenten specifiek vraag naar welke groepen een rol spelen in hun leven dan noemen ze vaak de Turkse of Marokkaanse groep en de Nederlandse groep. Hier lijkt vooral voor de Turkse groep de eigen groep van groot belang te zijn. Het is voor velen belangrijk om te weten waar ze vandaan komen. Daarnaast speelt voor veel respondenten het Islamitische geloof een rol. *“Ik denk dat we zowel Nederlander, als moslim als Marokkaan zijn. Je probeert op alle gebieden wel een beetje evenwicht te houden. Een balans”* Voor veel respondenten zijn dus meerdere identiteiten van belang voor hun identiteitsvorming, maar je merkt dat ze wel moeite moeten doen om aan iedere groep evenveel waarde toe te kennen: *“Ik probeer dat niet te doen, het moet wel gelijk zijn vind ik. Mensen hebben vaak zoiets van Turk zijn komt eerst, maar ik weet niet of dat voor mij opgaat omdat ik hier geboren ben. Bij mij is het wel fifty fifty.”* Ik heb het idee dat veel respondenten het toch moeilijk vinden om geen onderscheid te maken in groepslidmaatschappen. Ze beweren dat ze beide kanten even belangrijk vinden, maar het klinkt toch in hun antwoord door dat de voorkeur neigt naar de eigen etnische groep.

Als we kijken naar groepsidentiteiten heb ik in mijn literatuurscriptie veel nadruk gelegd op het bestaan van een eventuele moslim identiteit. In de interviews komt net naar voren dat er eigenlijk niet echt een moslim groepering bestaat. Het uitoefenen van het Islamitische geloof kan dan invloed hebben op je identiteit, maar het moslim zijn op zich niet. Wat betreft geloofsbeleving zit er veel verschil onder de respondenten. Sommigen bidden dagelijks anderen nauwelijks, sommigen zijn heel actief met het geloof bezig terwijl anderen alleen meedoen aan de Ramadan en het Suikerfeest. Het beeld over moslims als zichtbare en invloedrijke identiteitsgroep blijkt dus niet te kloppen. Dit heeft ook te maken met het feit dat er veel verschillende mensen binnen deze categorie vallen. Een ander punt is dat Turken en Marokkanen niet per definitie met elkaar verbonden zijn omdat ze beide moslim zijn.

Een van de dingen die sterk naar voren komt in de interviews is dat de respondenten zich vaak overal buitenlander voelen: *‘Het rare is dat je daar een Nederlander bent en hier een Turk’*. Dit is een uitspraak die ik in verschillende vormen bij de overgrote meerderheid van de respondenten heb gehoord, zowel bij de Turkse als de Marokkaanse respondenten. Sommigen spreken hier ook wel over een identiteitscrisis, of in een lichtere vorm: *‘Er is geen identiteit die echt helemaal van mij is.’* Of: *‘Je hoort nooit ergens honderd procent bij.’* Hoewel mijn respondenten als het hoger opgeleide deel van hun etnische groep weinig gevolgen ondervinden van deze identiteitscrisis zien ze wel om hen heen dat het problemen op kan leveren. De tweezijdige opvoeding vanuit zowel de Nederlandse cultuur en vanuit de Turkse of de Marokkaanse gemeenschap speelt hierin een rol. In het volgende hoofdstuk kijken we naar de gevolgen van de zoektocht naar een identiteit in de Nederlandse samenleving.

5.2.3. De invloed van groepslidmaatschappen

Een van de dingen die als gevolg van groepslidmaatschappen kunnen ontstaan zijn minder positieve gevoelens ten opzichte van een andere groep. Dit is iets wat we in de literatuurstudie beschreven hebben. Mijn veronderstelling was hier dat het leggen van een nadruk op één groep veroorzaakt dat anderen uitgesloten worden. Laten we eens kijken wat de respondenten te zeggen hebben over in de invloed van groepslidmaatschappen:

‘Ja, het beperkt anderen. De manier waarop bepaalde groepen zich manifesteren of aan anderen laten zien dat sluit automatisch anderen uit. Anderen gaan hen dan zien als te gevaarlijk of te vreemd.’

Of: *‘Daar ligt een hele grote nadruk op. Ik ben moslim, ik geef je geen hand, of draag een burka, ik ben helemaal bedekt. En het kan niet anders, je hebt me zo te accepteren en niet anders. Dan leg je zelf ook echt de nadruk op jou eigen gemeenschap, op jou eigen groep.’*

Deze twee respondenten, een autochtoon en een moslima, geven beide aan dat groepslidmaatschappen negatief zouden kunnen werken. Ik vraag hen hier natuurlijk wel expliciet naar een mogelijke werking van groepen. Beiden geven aan dat het zonde is om te veel nadruk op de eigen groep te leggen als dit betekent dat anderen daardoor uitgesloten worden. Sommigen geven aan dat uitsluiting te maken heeft met de voorkeur voor een bepaalde groep en dat dit niet om een bewust proces gaat. Toch moet men dan proberen dit onderscheid te vermijden. Andere respondenten zien dit minder als een probleem. Zij veronderstellen dat het lidmaatschap van verschillende groepen gewoon samen kan gaan. *‘Het is positief om van beide kanten dingen te hebben. Je bent zowel Turk als Nederlander.’*

Een ander zegt: *‘Ik ben Nederlander maar ook iets anders. Het kan gewoon samengaan in principe.’* Een vrouwelijke respondent maakt hier een verstandige opmerking. Zij beweert dat uitsluiting door groepslidmaatschappen zeker zal bestaan, maar dat ze het zelf niet ervaart aangezien ze geen interesse heeft voor de groepen waar ze mogelijk uitgesloten zou kunnen worden. Ze noemt hier als voorbeeld Nederlandse feestjes en *‘biertjes zuipen’*, waar ze mogelijk niet bij kan horen maar waar ze ook niet bij zou willen horen.

De overheersende mening is dat de mate waarin iemand zijn groepslidmaatschappen benadrukt van invloed is op de openheid ten opzichte van andere groepen. Dit is dan ook een veel gehoord antwoord op de vraag naar de invloed van groepslidmaatschappen. Twee respondenten aan het woord: *‘het hangt er vanaf welke doelgroep. Als je lid wordt van een terroristische groep, dat is wel een heel extreem voorbeeld, maar dan is het logisch dat je recht tegenover al het andere in de maatschappij wordt gezet.’*

‘het hangt er vanaf in hoeverre je je tot die groep rekent, en in hoeverre je openstaat voor andere mensen. Als je je alleen naar binnen richt en niet openstaat voor andere mensen dan kan ik me voorstellen dat er problemen ontstaan.’

Er is dus geen overeenstemming onder de respondenten over de rol en invloed van groepslidmaatschappen, maar het mag duidelijk zijn dat er een bepaalde potentie zit voor strijd. Sommige groepen distantiëren zich van anderen waardoor het verschil duidelijk wordt gemaakt, terwijl andere groepen genoeg openheid tonen om vreedzaam samen te leven. Dit zullen we verder bekijken in het volgende hoofdstuk waar we ingaan op de huidige spanningen tussen groepen in de Nederlandse samenleving.

5.3) De strijd om identiteiten

Wanneer worden identiteiten inzet van strijd? Dat is de vraag die ik tracht te beantwoorden door middel van dit onderzoek. In de vorige hoofdstukken hebben we de positie van de respondent in de Nederlandse samenleving proberen vast te stellen. Wij hebben gezien hoe ze tegenover de Nederlandse identiteit staan en wat hun eigen bijdrage daaraan is. Daarnaast zagen we in welke mate groepslidmaatschappen van belang zijn voor de respondenten en in welke mate deze van invloed zijn op de vorming van een identiteit. Nu vragen we ons af hoe de respondenten de huidige situatie tussen autochtone en islamitische Nederlanders bekijken. We gaan hier op zoek naar inzichten over de bestaande sociale verhoudingen tussen groepen in de Nederlandse samenleving en naar de rol die identiteiten hierin spelen.

5.3.1. Spanningen tussen groepen

“Als je het vergelijkt met andere landen hebben we het gewoon goed in Nederland. Natuurlijk zijn een aantal dingen de laatste paar jaren wat minder. Bijvoorbeeld dat een aantal mensen een wat hardere toon tegenover allochtonen of Moslims aanhouden. Dat is wat scherper dan vroeger. Wat minder positief”

Dit is wat een van mijn respondenten vertelt in de eerste minuten van het interview. Ik vraag hem hoe hij het vindt om in Nederland te wonen en hij geeft mij dit antwoord wat duidelijk schetst wat al verondersteld werd; de verhoudingen tussen autochtone Nederlanders en Nederlandse moslims zijn de laatste jaren in negatieve zin veranderd. Deze respondent begint al te vertellen over hoe men tegenwoordig tegenover moslims staat, nog zonder dat ik hem hier vragen over stel. En hij is niet de enige. Hoewel ieder individu het op een andere manier beschrijft en ervaart, geven alle onderzoekseenheden duidelijk aan dat er een bepaalde spanning bestaat tussen groepen in onze samenleving.

Zoals hierboven aangegeven, wordt er bevestigd dat er bepaalde spanningen bestaan, zowel door de autochtone als allochtone onderzoekseenheden. Het is echter verrassend dat weinig respondenten deze spanningen ook daadwerkelijk ervaren in het dagelijks leven. Vooral van de autochtone respondenten zou je verwachten dat ze voorbeelden of ervaringen kunnen noemen die hun beeld over de moslim onderbouwen, maar dit is niet het geval.

Van de Turkse en Marokkaanse respondenten zou je verwachten dat ze gevolgen ondervinden in de manier waarop ze behandeld worden of waarop mensen tegen ze spreken, maar ook dit is niet het geval. Mensen kennen de spanningen alleen *“van horen zeggen.”* Een voorbeeld hiervan: *“Als je leest over hoe er gedacht wordt over mensen, en als je hoort hoe er soms met mensen omgegaan wordt, wat mensen roepen over anderen, dat betekent dat er zeker wel spanningen zijn.”* Het is erg opvallend dat al mijn respondenten zonder uitzondering aangeven dat er bepaalde spanningen bestaan in de samenleving, terwijl ze er zelf niet of nauwelijks mee in aanraking komen. Hoe kan het dan dat ze spanningen ervaren?

‘Die spanningen zijn er natuurlijk en die worden ook heel erg versterkt door onze media en onze politiek. Heel veel mensen denken niet na, en nemen gewoon al die meningen van hoger aan. Die spanningen zijn er maar die spanningen worden ook gecreëerd.’

Deze respondent vat voor ons samen wat volgens hem de oorzaak is van de door ons gevoelde spanningen; de creatie ervan in de media en de politiek. Respondenten spreken over het feit dat de kranten en de tv dagelijks benadrukken wat de verschillen tussen groepen zijn. De moslim identiteit, en dan voornamelijk de negatieve kanten daarvan, worden belicht. De angst voor het onbekende wordt aangewakkerd als gevolg van deze media invloeden en de aandacht voor de problematiek in de politiek, in combinatie met grote onwetendheid onder de autochtone Nederlanders. Een voorbeeld wat hier veel genoemd wordt is Geert Wilders. De acceptatie van de uitspraken van Wilders en de opkomst van de PVV wordt gezien als een indicatie voor de verhoogde spanningen. Deze nieuwe visie op moslims wordt door de respondenten als bedreigend ervaren.

Nog een laatste citaat over de spanningen in de samenleving. Deze respondent geeft ook weer aan dat hij persoonlijk geen spanningen ervaart, maar hij ziet wel dat mensen zich er druk om maken: *“toen ik jou net in de trein belde kwam er een man binnen en hij had een jurk aan. Hij had een hele lange baard en een hoofddoek eroverheen, hij had zijn sokken heel hoog en hij had ook niet gedoucht. Ik vond het echt grappig uitzien... Het leek mij heel erg interessant om te zien hoe de rest van de mensen naar hem keken. Heel veel mensen keken geïrriteerd, of van waarom nou en toen had ik zoiets van jullie zorgen er zelf voor dat er een probleem wordt veroorzaakt. Je kunt het net zo goed leuk vinden dat die man zich zo kleedt. Dan ga je diegene niet zo beoordelen bij wijze van spreke. Maar beoordelen, en kijken waardoor die man zich ook ongemakkelijk gaat voelen en waardoor je een soort situatie creëert”*

5.2.3. *Veranderde verhoudingen: een nieuwe kijk op moslims*

‘Er is echt iets veranderd na 11 september. En in het begin ga je nog wel in discussie en dan wil je het uitleggen, maar op een gegeven moment heb je dat wel gehad. Ik heb geen zin om me constant te moeten verantwoorden. Constant dezelfde gesprekken, alsof ze er niets van oppikken. Ze beginnen weer opnieuw. Ik heb het helemaal gehad daarmee. Ik ben gewoon een Nederlander. Wij zijn daar ook slachtoffer van geworden. Dat is wel iets aparts, de laatste jaren is dat heel erg gegroeid. Ik heb me daar helemaal vanaf gezet’

De meerderheid van de respondenten gaf het al aan; na 11 september zijn de spanningen tussen moslims en autochtonen in Nederland uitvergroot. De verhoudingen veranderden, waardoor er volgens de respondenten momenteel een grote nadruk op de verschillen tussen groepen. De combinatie van onwetendheid en de daaruit voortvloeiende angst maakt dat moslims over een kam worden geschoren. Moslims worden in die zin als één identiteitsgroep gezien en niet meer als individuen. Althans, zo zien de respondenten het. Hun identiteit staat vast; onbekend, eng, terrorist, crimineel enzovoorts. Een respondent over de angst voor moslims: *‘Er is een angst voor het onbekende, het is een verdedigingsmechanisme waar we mee geboren worden. Waar angst is, is geen liefde, en waar liefde is, is geen angst. Op het moment dat mensen in angst leven zullen ze ook niet van elkaar houden. Dan zullen ze zich ook niet met elkaar binden.’*

Een van de respondenten merkte op dat ook ik bepaalde veronderstellingen over moslims had toen ik mijn vraagstelling opstelde. Ik vroeg aan haar: zijn de verhoudingen tussen Nederlanders en moslims de laatste jaren veranderd? Hierop antwoordde ze bevestigend, maar daarnaast merkte ze terecht op dat ik de vraag verkeerd stelde. Moslims die in Nederland wonen zijn namelijk net zo goed Nederlanders als de autochtonen die ik met het woord Nederlanders bedoelde. Ik merkte hier hoe gemakkelijk je een fout maakt als je over mensen uit een bepaalde groep spreekt. Ook ik maak vaak een beoordeling over de identiteit van een andere groepering. Als we spreken over de verhoudingen tussen autochtonen en Nederlandse moslims in Nederland moeten we onze woorden dus zorgvuldig kiezen.

Terug bij de vraag over de verhoudingen tussen moslims en autochtonen. Er wordt aangegeven dat er altijd al verschillen hebben bestaan tussen autochtonen en nieuwkomers, maar dat er de laatste jaren een grote nadruk wordt gelegd op iets dat anders is: *‘... terwijl iedereen hetzelfde is als eerder, en nu gaan mensen zich identificeren met een bepaalde groep, dus worden we tegenpolen.’*

Volgens de respondenten komt het al langer voor dat mensen negatiever staan ten opzichte van buitenlanders of moslims in het specifiek, alleen wordt dit meer benadrukt sinds 11 september. Angst en onbekendheid spelen hierin een grote rol. Het woord aan de respondenten: *‘Er is iets veranderd tussen Nederlanders en moslims, maar ook tussen de wereld en de Islam.’* Dit is een jongen die de veranderde verhoudingen op een grote schaal bekijkt, maar er zijn ook een aantal respondenten die over hun eigen leefomgeving spreken. Een meisje zegt: *‘Ik merk dat er een kloof is tussen bepaalde mensen. Het is toch gewoon de angst voor het vreemde, voor het onbekende. Wij zijn toch anders. Nederlanders weten niet wie wij zijn. Het is een andere cultuur... die afstand blijft.’*

Als we kijken naar de tijdsperiode waarin de sociale verhoudingen tussen moslims en autochtonen in Nederland zichtbaar slechter werden, wordt in de meeste gevallen de aanslagen van 11 september als een keerpunt genoemd. Daarnaast zijn de dood van Pim Fortuyn en Theo van Gogh gebeurtenissen die wel genoemd worden, maar in mindere mate als belangrijk gezien worden. Zoals hierboven al aangegeven wordt ook vaak de opkomst van Wilders aangegeven als een indicatie voor de problemen. Dit verschilt ten opzichte van mijn literatuurscriptie waar ik dacht dat de moord op van Gogh voor Nederland veroorzaakte dat de sociale verhoudingen tussen groepen veranderden.

Maar wat zijn nou de gevolgen van de veranderde sociale verhoudingen voor onze respondenten? Ik kan hier kort over zijn. Zoals in de vorige paragraaf over spanningen ook al is aangegeven, onze respondenten merken er relatief weinig van. Ze worden allemaal wel eens vreemd aangekeken in de bus, ze hebben allemaal wel eens het gevoel dat er over ze gepraat wordt of dat ze meer moeten bewijzen dat ze net zo ‘normaal’ zijn als anderen, maar over het algemeen kunnen ze gewoon functioneren in de samenleving. De meeste respondenten geven aan dat ze het zelf niet altijd doorhebben als ze beoordeeld worden vanuit het stereotype van hun groepering. Ze weten het niet of mensen negatief over ze spreken of als ze gediscrimineerd worden bij bijvoorbeeld een sollicitatie procedure.

Het algemene beeld is duidelijk: *‘ik voel me niet uitgesloten, ik denk dat ik mijn bijdrage wel lever.’* Er ligt dus wel een nadruk op de negatieve identiteit van groepen, maar respondenten hebben hier weinig last van omdat zij zelf een goede positie in de Nederlandse samenleving innemen. Hun deelname aan het Nederlandse hoger onderwijs is hier een groot voordeel. Daarnaast werken ze, zijn ze maatschappelijk betrokken en vinden ze het bijna allemaal belangrijk om te stemmen.

Voor anderen binnen de moslim gemeenschap die minder actief deelnemen aan de samenleving kan het benadrukken van een groepsidentiteit wel overheersend zijn. De respondenten geven ook aan dat vrienden of ouders meer negatieve gevolgen ondervinden. Er is hier een verschil tussen de Turkse en Marokkaanse respondenten aan te geven. De mannelijke respondenten uit de tweede groepering staan namelijk negatiever bekend in de samenleving. En een derde aanmerking, een van de respondenten geeft aan dat er een verschil bestaat wat betreft de verhoudingen in een stad en op het platteland. Ook hier hebben onze respondenten weer geluk, in de grote steden is men gewend aan ‘buitenlanders’ dus wordt er over individuen op zich minder negatief gedacht. Concluderend kunnen we zeggen dat de gehele groepering moslims een negatievere identiteit wordt toegeschreven, maar dat de individuele respondenten er vrij weinig schade van ondervinden.

5. 3.3. Identiteit in strijd

‘‘Ik heb er zelf geen last van, maar het ligt gevoelig bij Marokkaanse jongens die hier geboren zijn. Alleen in negatieve zin wordt er een nadruk gelegd op identiteit. Als er iets fout gaat wordt het als Marokkaan genoemd, maar als het goed is wordt het in de media als Nederlander genoemd. Waarom? Dat is toch niet eerlijk.’’

Deze in het buitenland geboren jongen heeft een duidelijke kijk op de situatie; identiteiten worden in Nederland in een negatieve zin gebruikt om Marokkaanse jongeren te beoordelen. In de vorige paragrafen hebben we gezien dat de respondenten bevestigen dat er bepaalde spanningen in de samenleving aanwezig zijn, en dat de verhoudingen tussen autochtonen en moslims niet optimaal zijn. Hier werd dus al geïllustreerd wat de zogenaamde ‘strijd’ tussen groepen in de Nederlandse samenleving inhoudt. Nu gaan we kijken naar de manier waarop identiteiten tussen groepen worden ingezet. We moeten ons realiseren dat deze strijd voor veel mensen iets is wat onderhuids speelt. De vragen over spanningen en over veranderde verhoudingen waren voor sommige respondenten al moeilijk te beantwoorden, maar het is helemaal lastig aan te geven welke rol identiteiten spelen in een strijd. De term strijd heb ik ten opzichte van mijn respondenten dan ook niet in de mond genomen, ook om te voorkomen dat ik ze te veel zou sturen in hun antwoorden. Toch spraken veel respondenten over het (negatieve) gebruik van identiteiten in de wrijvingen tussen groepen. Meerdere respondenten vertellen hier hetzelfde verhaal, dus laten we kijken wat ze ons willen zeggen:

‘‘Je wordt echt op je geloof aangekeken en behandeld, je wordt niet meer aangekeken als individu’’

“Als je de bus inloopt voel je dat er onderscheid wordt gemaakt”.

“Als er wat gebeurd is brengen ze de islam vanuit een hele verkeerde optiek naar de maatschappij. Dan is het die Turk of die moslims die het weer hebben gedaan.”

De uitspraken hierboven illustreren allemaal dat ‘de moslim’, of ‘de Turk’, of ‘de Marokkaan’ als identiteiten een rol spelen in de samenleving. Deze identiteiten worden duidelijk ingezet om onderscheid te maken tussen groepen. Alhoewel de respondenten hier niet letterlijk spreken over een strijd, concludeer ik toch dat de spanningen en wrijvingen in de Nederlandse samenleving sterk verweven zijn met identiteiten. De inzet van identiteiten in de zogenaamde strijd zien we hier dus zeker terug. Mensen worden aangekeken op het feit dat ze tot een bepaalde groepering behoren, terwijl dit niet op een individueel oordeel berust. Respondenten ervaren dat het beeld wat men van hen heeft is gebaseerd op wat er over moslims gedacht wordt. Het is in ieder geval oneerlijk dat individuen steeds vaker aangesproken worden met ‘jullie’ en ‘zij’.

Men moet zich hier wel realiseren dat het een groot voordeel is dat ‘onze moslims’ de Nederlandse taal goed machtig zijn en een hogere opleiding volgen, zoals al eerder is aangegeven. Ze worden daardoor vaker in de Nederlandse identiteit ingedeeld dan anderen uit hun groepering. Maar ook onze respondenten beweren dat mensen vaak tijd nodig hebben om ‘je af te tasten.’ Hiermee doelen ze op het feit dat mensen ten opzichte van allochtonen vaak wat voorzichtiger zijn in het begin als het gevolg van het bestaande beeld over de groep. Respondenten ervaren dat in hun geval de meningen snel bijgesteld worden. Als onze onderzoekseenheden kunnen laten zien wie ze zijn, en dat heb ik ook gemerkt tijdens onze kortstondige ontmoetingen, dan is het duidelijk dat de identiteit die hun groep bezit anders is dan van het individu dat voor je zit. Als hun groep deze identiteit überhaupt toe behoort. Zoals een van de respondenten het aangeeft: *“Het kan vervelend zijn, maar je moet je er gewoon niets van aantrekken.”* De respondenten ondervinden dus dat identiteiten op een negatieve manier gebruikt worden om hun groep te onderscheiden, maar hebben het geluk dat hen ook vaak een positievere Nederlandse identiteit wordt toegeschreven.

Een van mijn ervaringen was dat ook mijn vooroordelen een grote rol spelen. Als ik aan een van de meiden met hoofddoek vraag of zij past in het beeld van de Nederlander dan zegt ze iets wat ik eigenlijk niet had verwacht.

“ Ik mag gewoon alles zeggen hé? Toen de grenzen opengingen voor Polen toen had ik zoiets van dan komen ze hier met zijn allen. En dat is misschien precies hetzelfde als toen de autochtone Nederlanders zoiets had van ja dan hebben ze al die gastarbeiders uit Turkije en Marokko gehaald. Ze plunderen ons land. Ik had dat ook toen de Polen hier kwamen.”

Het voorgaande citaat laat duidelijk zien dat deze respondent oordeelt over groepen die “haar” Nederlandse samenleving binnentreden. Het grappige is dus dat deze moslima zich zo Nederlands voelt dat degenen die daar inbreuk op maken een bedreiging vormen. Dit is een vergelijkbaar proces met wat de autochtone Nederlanders voelen ten opzichte van Turken of Marokkanen. Ze geeft zelf al aan dat het bijzonder is dat ze de komst van de Polen niet waardeert, terwijl ze zelf de gevolgen ondervindt van een negatieve waardering van haar eigen groepering door de autochtonen. Hoewel ik het gebruik van negatieve identiteiten in mijn ogen vooral iets is wat de autochtone Nederlander doet, maakt dus ook deze Marokkaanse respondent gebruik van haar Nederlandse identiteit om onderscheid te maken.

5.3.5. Een toekomstperspectief

We hebben nu geconcludeerd dat er verschillende problemen bestaan, maar ik was ook erg nieuwsgierig naar hoe de respondenten de toekomst zien. Ik vroeg ze wat we eraan kunnen doen om de wrijvingen tussen groepen te verminderen? Hoe kunnen we ervoor zorgen dat identiteiten minder negatief benadrukt worden? Hun antwoord op deze vragen vloeit voort uit de oorzaken van de problemen die aangegeven worden. Eigenlijk springen er drie dingen uit die door de respondenten worden benadrukt als mogelijke oplossingen. Ten eerste vindt men dat er iets gedaan moet worden aan de negatieve invloed van de media. De tweede en meest genoemde oplossing is het opheffen van de wederzijdse onwetendheid tussen de verschillende groepen. En al laatste spreekt men over het belang van goed onderwijs en een goede opvoeding. Deze drie oplossingen zijn sterk met elkaar verweven.

In hoofdstuk 5.2 hebben we al gekeken naar de negatieve invloed die de media kan hebben op de beeldvorming over moslims. Door veel respondenten werd de media als zeer invloedrijk gezien. Men heeft het idee dat de media met name de negatieve kanten van de moslims populatie belicht en nooit de positieve kanten. Meerdere keren krijg ik het voorbeeld van de berichtgeving over criminaliteit waarin de etnische identiteit van de dader vaak wordt benadrukt: *“Als er wat gebeurd dan brengen ze de Islam vanuit een hele verkeerde optiek naar de maatschappij. Dan is het wel die Turk of die Moslims die het hebben gedaan.”*

Respondenten geven aan dat de media moeilijk te beïnvloeden zijn. Ze noemen het sensatiezoekers die niet snel zullen ophouden met wat ze nu doen. De oplossing wordt gezien in de ontvangers van de media, die met een kritischere blik naar de berichtgeving over allochtonen moeten kijken. In de woorden van de respondenten: *“Als mensen nu iets lezen in de krant of zien op tv dan geloven ze dat gewoon omdat ze niet met elkaar in aanraking komen. De media heeft wel negatieve invloed over het algemeen.”*

“Ik denk dat het aan de mens zelf ligt, zoals ik al zeg men moet kritischer zijn en niet zomaar alles overnemen uit de media. Ik bedoel kijk naar jezelf, kijk niet naar anderen maar begin bij jezelf. Lees dingen en ga met mensen in gesprek, en op een normale manier zodat je ook op een normale manier antwoord. Als je meteen al conclusies gaat trekken dan gaat het mis. Dan heb ik al geen zin meer om met jou een gesprek aan te gaan.”

Bovenstaande citaten geven al aan dat men te weinig over “de ander” weet. De respondenten geven aan dat het heel belangrijk is dat mensen met elkaar in aanraking komen om wrijvingen tussen groepen te voorkomen. Als we terugkijken naar de literatuurscriptie zien we overeenkomsten met wat er hier gezegd wordt: *“Onbekend maakt onbemind.”* Of volgens een Marokkaanse jongen: *“Mensen zijn bang voor iets wat ze niet weten.”* Respondenten geven aan dat het beeld over moslims de laatste jaren negatiever is geworden door een gebrek aan kennis. Mensen weten niet wie de ander is, komen niet meer in contact met elkaar en hebben daardoor een angst voor dat wat vreemd is. Het is al eerder uitgelegd dat er daardoor negatieve gevoelens ten opzichte van moslims ontstaan.

Mensen moeten dus openstaan voor elkaar. Het is van groot belang voor de verbetering van de sociale verhoudingen tussen autochtonen en moslims dat de onwetendheid wederzijds verkleind wordt. Dit geldt niet alleen voor de autochtone Nederlander, maar ook de groep allochtonen zelf moet een steentje bijdragen. Het is opvallend dat hier expliciet wordt gewezen naar de mogelijkheid voor de allochtonen om zelf iets te doen aan het negatieve stigma dat ze opgeplakt krijgen. Door je te schikken in het oordeel wat anderen over je geven schiet je niks op. Er zijn zelfs enkele respondenten die zeggen: *“ze maken het er zelf ook wel een beetje naar.”* Nu komt het vaak van een kant. Het is dus van belang dat iedereen meewerkt, zowel autochtonen als allochtonen. Beide groepen moeten wat inleveren en beiden moeten meewerken om de strijd tot een einde te laten komen.

“die spanningen kunnen alleen maar weggewerkt worden door wederzijdse punten van elkaar op te offeren. Van de Nederlanders wordt wel verwacht dat ze toleranter zijn, en van de Turken in mijn geval, die moeten zich ook aanpassen... Je moet je gewoon verder ontwikkelen.”

“Het is ook je steentje bijdragen aan de samenleving. Dan klaag je over van wij worden zo bestempeld, maar je draagt zelf ook een steentje bij om die stempel te behouden.”

De laatste oplossingen die wordt genoemd voor de problematiek in de Nederlandse samenleving zijn opvoeding en onderwijs. *“Kinderen krijgen van alles mee. Het begint van jongs af aan.”* Als je investeert in kinderen dan creëer je een goede basis voor de toekomst. Veel jongeren belanden in de criminaliteit en zijn ook islamitisch gezien slecht bezig, dit heeft volgens veel respondenten te maken met het feit dat opvoeden tussen twee culturen erg lastig kan zijn. De kinderen staan met een been in Nederlandse cultuur en met het andere in de etnische cultuur. *“Het is moeilijk om een balans te vinden.”* Vaak is de communicatie tussen ouders en kinderen niet optimaal, onder andere door een taalbarrière. Dit is een probleem dat met de jaren zal verdwijnen, aangezien de toekomstige generatie ouders wel Nederlands kunnen spreken en beter bekend zijn met de Nederlandse normen en waarden. De boodschap is: *“Het zal uiteindelijk vanzelf wel weer beter gaan”*, het heeft alleen even tijd nodig.

Onderwijs is van groot belang om deel te kunnen nemen aan het Nederlandse sociale leven. Zoals onze respondenten ervaren zorgt hun hogere opleiding ervoor dat ze opgenomen worden in de samenleving. Daarnaast is het van belang dat Turkse of Marokkaanse kinderen het idee hebben dat ze geaccepteerd worden. Een veel gehoord idee is hier dat het Nederlandse onderwijs aandacht zou moeten schenken aan bijvoorbeeld het islamitische geloof en cultuur. Ook in het onderwijs moet het dus van twee kanten komen en is het van belang dat men wederzijds over elkaar leert. De respondenten geven aan dat het onderwijs ook een aanvullende rol zou kunnen spelen in de opvoeding van kinderen.

Een hoop om over na te denken dus. Een respondenten vat het nog even voor ons samen: *“Het is nu het gevolg van slechte opvoeding, maar dat zal uiteindelijk vanzelf wel weer beter gaan. We moeten blijven praten en open zijn naar elkaar... Iedereen die hier woont moet bijdragen aan de maatschappij. Iedereen moet zijn steentje bijdragen. Meer goede voorbeelden laten zien en de dingen bespreekbaar maken. In discussie gaan!”* Hoewel we nog een lange weg te gaan hebben om de verhoudingen tussen moslims en autochtonen weer een positieve draai te geven, hebben onze respondenten in ieder geval genoeg ideeën om een stap in de goede richting te zetten.

6) Conclusies

6.1. Samenvatting van de resultaten

De verbondenheid met Nederland is iets vanzelfsprekends voor onze respondenten, ook voor degenen die hier niet geboren en getogen zijn. De respondenten identificeren zich zowel op een functionele als een emotionele manier met Nederland. Het is niet alleen het land waar ze wonen, het voelt ook echt als hun thuis. De verbondenheid met Nederland maakt niet vanzelfsprekend ze zich ook verbonden voelen met ‘de Nederlanders’. Als we spreken over de Nederlandse identiteit dan zijn er drie verschillende meningen te onderscheiden; een groep geeft aan een Nederlandse identiteit te herkennen is maar vindt het moeilijk om deze te beschrijven, een tweede groep zegt dat de Nederlandse identiteit niet bestaat en de derde groepering heeft een multiculturele benadering van identiteit. De typische Nederlander is een identiteit die de gemiddelde respondent zichzelf niet toeschrijft. Ze vinden zichzelf toch anders dan de autochtoon. De meningen verschillen sterk, maar de respondenten zijn het erover eens dat ze een bijdrage willen leveren aan een multiculturele Nederlandse identiteit. Het belang van meerdere identificaties naast het Nederlanderschap staat dus centraal.

We hebben hier te maken met jongeren die nadenken over de consequenties van hun identificaties. Als we spreken over groepslidmaatschappen dan geven enkele respondenten duidelijk aan dat ze zichzelf liever niet categoriseren. Ze werken niet mee aan generalisering, en benadrukken het individu. Het levert volgens hen veel meer op als je openstaat voor verschillende invloeden en culturen; echte wereldburgers dus. Een tweede groep respondenten zegt dat groepslidmaatschappen van invloed zijn op hun identiteit. Hier wordt vooral de Nederlandse en de Turkse of Marokkaanse groep genoemd. De respondenten geven aan dat ze evenwicht proberen te houden tussen verschillende groepen, maar het blijkt soms lastig. In de eigen etnische groep voelen zij zich toch meer op het gemak en kunnen ze makkelijker aansluiting vinden. Het gevolg van het bezit van verschillende identiteiten is dat de respondenten zich overal een buitenlander voelen. Ondanks dat zij nooit ergens honderd procent bijhoren zien ze ook het voordeel van een mix van identiteiten. Meerdere identiteiten kunnen in principe samengaan. Hoewel zij zich persoonlijk niet snel buitengesloten voelen door autochtonen, merken ze wel dat hun groepsidentiteit afkeer kan oproepen. We concluderen hier dat er in groepslidmaatschappen een potentie voor strijd tussen groepen aanwezig is, maar dat het van de specifieke omstandigheden afhangt of dit zich ook daadwerkelijk manifesteert.

In het laatste hoofdstuk zien we dat de verhoudingen tussen moslims en autochtonen en Nederland op een dusdanige manier zijn veranderd dat de gevoelens ten opzichte van ‘‘de ander’’ de laatste jaren een stuk negatiever zijn geworden. De respondenten geven aan spanningen te voelen tussen groepen in de Nederlandse samenleving, het is echter opvallend dat weinig respondenten dit ook daadwerkelijk ervaren in het dagelijks leven. Een beeld van spanningen wordt gecreëerd door de berichtgeving uit de media. Ook de aandacht vanuit de politiek voor de problematiek en de opkomst van Wilders leveren een grote bijdrage. De respondenten hebben het idee dat de spanningen worden aangewakkerd sinds de aanslagen van 11 september 2001. Dit is het keerpunt dat leidde tot het benadrukken van de bestaande verschillen, waardoor er een grote afstand is ontstaan tussen groepen mensen. Door onwetendheid en onbekendheid wordt er voortdurend een verkeerd beeld van moslims geschetst. Ook hier zien we dat de respondenten zelf nauwelijks belemmeringen ondervinden van het feit dat de groep moslims over een kam geschoren wordt. Hun hogere opleiding is hier een voordeel. We concluderen dat identiteiten zoals ‘‘de Turk’’ of ‘‘de Moslim’’ worden gebruikt om mensen op een negatieve manier te onderscheiden. Mensen worden vaak niet als individu aangekeken maar als lid van hun etnische groep. Identiteiten worden dus bewust ingezet in de zogenaamde strijd tussen groeperingen in de Nederlandse samenleving. Er zijn drie visies voor de toekomst. Ten eerste moeten we de negatieve berichtgeving vanuit de media kritischer bekijken. Daarnaast is het van groot belang dat de wederzijdse onwetendheid verminderd. Mensen moeten elkaar leren kennen om te beseffen dat een angst voor de ander onnodig is. Kennis, openheid ten opzichte van de ander, en het moet van beide kanten komen zijn hier dingen die genoemd worden. Als laatste wordt het belang van een goede opvoeding en deelname aan het Nederlandse onderwijs genoemd. Investeren in de toekomst maakt goed samenleven.

6.2. Antwoord op de vraagstelling

We vroegen ons af aan het begin: *wanneer wordt identiteit inzet van strijd?* Nu we de resultaten van het onderzoek hebben gezien moeten we tot een conclusie komen. Het blijkt dat de conclusies zich als vanzelf hebben gevormd aan de hand van de beschrijving van de resultaten in het vorige hoofdstuk. Daarom zal ik hier niet al te uitgebreid ingaan op de antwoorden op de deelvragen, aangezien ik anders alleen maar in herhalingen val. Het antwoord op de hoofdvraag die we hebben gesteld is van groter belang.

In de eerste deelvraag wilden we weten welke identiteiten groepen zichzelf en de ander toekennen. Het is duidelijk dat de respondenten zichzelf een veelheid aan identiteiten toeschrijven. Ze zien zichzelf als wereldburgers of als mensen die openstaan voor meerdere culturen. Een tweede groepering legt de nadruk voornamelijk op twee identiteiten; de eigen etnische identiteit en het Nederlanderschap. Dit is in overeenstemming met de conclusies uit het WWR rapport (2007) over de mogelijkheid van meerdere identificaties. In de literatuurscriptie veronderstelden we dat de moslim identiteit een grote rol zou spelen voor de respondenten, maar dit bleek anders in de realiteit. Het is duidelijk dat wij Turken en Marokkanen een moslim identiteit toeschrijven, terwijl dat door hen zelf niet zo ervaren wordt. Zij zien het islamitische geloof juist niet als een samenhangende identiteitsgroep. Er zijn te veel verschillende moslims en verschillen binnen het geloof om over een groep te spreken. Natuurlijk verschaft de Islam sommige respondenten wel een deel van hun identiteit. Autochtonen veronderstellen het tegenovergestelde. Dit komt voort uit gemakzuchtigheid om moslims over een kam te scheren en een onwetendheid. De identiteiten die moslims zichzelf toeschrijven worden positief ervaren; ze spreken over gezelligheid, collectiviteit, het lekkere eten, de familie en de islamitische feesten. Autochtonen bekijken de Turkse of Marokkaanse identiteit een stuk negatiever, zoals we in de literatuur ook hebben kunnen zien. Criminaliteit en terroristen zijn woorden die als eerste te binnen schieten. Men denkt niet meteen aan de maatschappelijk betrokken en goed geïntegreerde individuen die ik voor me heb zien zitten. Er zit een groot verschil in de identiteiten die de respondenten zichzelf toeschrijven, en de identiteit die de autochtone Nederlander verwacht. Vooroordelen spelen dus een grote rol.

De tweede vraag is een stuk lastiger te beantwoorden maar na lang denken heb ik er toch voor gekozen om hem te handhaven. De vraag, hoe dragen groepsidentiteiten bij aan identificatie of des-identificaties?, komt voort uit de gelezen literatuur. De conclusie was hier dat groepen identiteitsverlenend werken voor haar eigen leden, en een bijdrage leveren aan de uitsluiting van ‘de ander’. Doordat mensen zich identificeren en definiëren vanuit een bepaalde groep worden de verschillen ten opzichte van een andere groep benadrukt. Het was een moeilijke vraag om in de topiclijst toe te passen, maar ik hoop dat ik toch tot een betrouwbaar antwoord ben gekomen. Vanuit de onderzoeksresultaten komen we tot een ietwat andere conclusie. Het is duidelijk dat mensen zichzelf met de eigen groep identificeren en minder met de andere groep die anders is of daar tegenover staat. Een deel van de respondenten erkent de potentie voor strijd door groepslidmaatschappen, maar dit is niet onvermijdelijk.

Groepen kunnen inderdaad de verschillen tussen mensen sterk benadrukken en dit kan de spanningen tussen groepen vergroten, maar het hangt ook af van allerlei andere factoren. Het wordt dus niet zo radicaal gesteld zoals we dat in de woorden van Tajfel (1981) en Verkuyten (1999) zien. Er zijn genoeg groepslidmaatschappen zijn die goed samen kunnen gaan. Kijk maar naar onze respondenten die zowel succesvol Nederlander zijn, als actief lid van hun eigen etnische groep. Groepslidmaatschappen leiden hier dus tot identificaties, maar niet per definitie tot des-identificaties met een andere groepering.

Met de derde deelvraag werken we al steeds verder naar de hoofdvraag toe. In hoofdstuk 5 hebben we de rol van identiteiten in de zogenaamde "strijd" met de ander gezien. Strijd wordt hier op verschillende manieren bekeken. Zowel het vernaderde beeld over de groep moslims als de gevoelde spanningen tussen moslims en autochtonen in Nederland is een indicatie voor strijd. De respondenten geven duidelijk aan dat er bepaalde wrijvingen tussen groepen zijn. Hoewel de media en de politiek een rol vervullen in de creatie van een strijd, gaat het ook om de samenleving waarin men voelt dat er iets mis is. De conclusie die we trekken in de literatuurscriptie lijkt op wat dat onze respondenten aangeven. Zoals W.I. Thomas zegt: *'If men define situations as real, they are real in their consequences.'* Ik heb het idee dat deze wetenschappelijke conclusie in de praktijk ook zo werkt. We kunnen concluderen dat identiteiten zeker een rol spelen in het creëren van een beeld over de strijd met een ander. Het is wel zo dat sociaal normale groepen niet zomaar in een strijd eindigen. De groepen waar we hier over spreken gebruiken hun identiteiten om hun terrein af te bakenen. De rol die identiteiten spelen is dus om een grens te stellen, om jezelf kenbaar te maken en om uit te dragen wie je bent ten opzichte van de ander.

Het blijkt dat er deels overeenkomsten en deels verschillen zijn in de conclusies die we trekken ten opzichte van de literatuurscriptie. Het antwoord op mijn hoofdvraag moet gegeven worden. We weten nu dat groepslidmaatschappen onderscheidend en uitsluitend kunnen werken. We hebben gezien dat identiteiten worden gebruikt om een beeld "van de ander" neer te zetten. De negatieve moslim identiteit die tegenover en positieve Nederlandse identiteit wordt geplaatst heeft daarmee een potentie voor strijd. Het is opvallend dat de respondenten weinig strijd ervaren in contrast met de negatieve identiteit die aan hun groep wordt toegeschreven. Het is vreemd dat ze praten over spanningen in de samenleving die ze zelf niet ervaren. Ik ben er hier vanuit gegaan dat dit samenhangt met hun goede positie in de samenleving, onder andere door een hoger opleidingsniveau. Het is nou eenmaal zo dat mensen met een hogere opleiding eerder toegang krijgen tot sociale contacten met

Nederlanders. Door hun actieve participatie aan de Nederlandse samenleving worden ze een stuk positiever benaderd als hun groep op zich. Deze mensen worden sneller als individu bekeken omdat ze het beeld over de allochtoon niet bevestigen. De respondenten worden in de ogen van de autochtoon dan niet meer gerekend tot de groep van lastige moslims.

In de literatuurscriptie zagen we dat groepen die dicht bij elkaar staan in een strijd verwickeld kunnen raken. Volgens Anton Blok (1997) en Abraham de Swaan (1997) ontstaan wrijvingen tussen groepen op het moment dat mensen dicht bij elkaar komen. Rivaliteit tussen mensen die nabij zijn komt voort uit een concurrentie om schaarse goederen, zoals banen, erkenning en vele andere zaken. Dit is iets wat we in de antwoorden van de respondenten nauwelijks terugzien. We zien juist dat onbekendheid een grote rol speelt in de vorming van een beeld over moslims. Onbekend maakt echt onbemind. De angst voor de onbekende moslims maakt dat de identiteit van deze groep als zeer negatief naar voren komt. De respondenten geven aan dat kennis over elkaar en het kennen van elkaar zeer belangrijk is om vooroordelen uit de weg te ruimen. We kunnen hier wel een groot verschil aangeven tussen bijvoorbeeld de stad en het platteland. Degenen die geen allochtonen om zich heen denken een stuk negatiever over de gehele groepering. Mensen in de stad die veel Turken en Marokkanen om zich heen hebben vormen veel minder snel een negatieve groepsidentiteit aangezien ze individuele positieve voorbeelden kennen. Op het moment dat mensen met elkaar in aanraking komen blijkt de groepsidentiteit vaak niet representatief.

We komen tot de conclusie dat identiteit inzet van strijd wordt op het moment dat verhoudingen tussen groepen veranderen. Zoals het ook in de literatuurscriptie beschreven wordt; op het moment dat de verhoudingen veranderen kunnen ook gevoelens ten opzichte van andere groepen veranderen. Dit was het geval na 11 september 2001. De identiteit van voornamelijk de moslim groepering werd op een negatieve manier belicht, terwijl de Nederlandse identiteit op een positieve manier benadrukt werd. Het gaat hier om een sociaal proces waarin identiteiten worden gebruikt om mensen te positioneren ten opzichte van elkaar. In dit geval leidde de nadruk op identiteit ertoe dat moslims als groepering nu negatiever bekeken worden. De spanningen of wrijvingen tussen groepen in de samenleving is de strijd die we bedoelen. Het advies is duidelijk: *“leer elkaar kennen!”* Als er meer begrip voor elkaar komt is er ook een basis om de problemen weg te werken. Oftewel: *“Kijk niet naar anderen, maar kijk naar jezelf. Lees dingen en ga met mensen in gesprek. Ga jezelf ontwikkelen”* Laten we hopen dat geheel Nederland dit in de praktijk gaat brengen en dat moslims minder als bedreigend collectief worden gezien.

7) Reflectie en discussie

7.1. Reflectie

In kwalitatief onderzoek is het niet abnormaal om je vraagstelling en deelvragen te veranderen gedurende het proces. Ik vond het opvallend dat ik zelfs bij het schrijven van mijn conclusies nog dacht, stel ik wel de goede vragen? Toch heb ik besloten dezelfde deelvragen te behouden omdat deze aansloten bij de vragen die aan mijn respondenten heb gesteld. Dat betekent niet dat het gemakkelijk was om een antwoord op deze vragen te formuleren. Het is misschien ook wel veeleisend om duidelijke conclusies te trekken over zulke ingewikkelde sociale processen. Dit onderwerp betreft gewoon te veel vragen om te beantwoorden. Op het moment dat je het antwoord vindt op je eerste vraag, komen er aan de andere kant weer veel nieuwe vragen bij. Hoewel ik denk dat ik aan de hand van mijn vragen een beeld heb kunnen schetsen over de bestaande strijd tussen moslims en autochtonen in Nederland, denk ik dat er nog veel te onderzoeken valt.

7.2 Praktische consequenties van het onderzoek

Toekomstig onderzoek kan in het teken staan van het uitbreiden van de informatie. Aangezien we hier slechts een klein segment van de moslim bevolking gesproken hebben is het van belang dat er een grotere populatie met verschillende leeftijden, een verscheidenheid aan etnische achtergronden en verschillende opleidingsniveaus wordt geïnterviewd. Dit is binnen mijn onderzoek een beperking. Voor toekomstige onderzoekers is het ook van groot belang om zich te realiseren dat ze met sociale processen te maken hebben die over de tijd veranderen. Als een soortgelijk onderzoek over een aantal jaar wordt uitgevoerd zouden de resultaten totaal kunnen verschillen. De verhoudingen tussen moslims en Nederlanders kunnen dan weer totaal veranderd zijn, waardoor ook het gebruik van identiteiten verschilt.

Het onderzoek heeft in die zin beperkingen aangezien we hier te maken hebben met ingewikkelde sociale processen. Het zal altijd moeilijk blijven, voor zowel onderzoeker als respondenten om te achterhalen wat nu de daadwerkelijk oorzaken zijn van spanningen tussen groepen. Er is al veel geschreven over de invloed van groepslidmaatschappen en de rol van identiteiten, maar we kunnen hier geen causale uitspraken doen. Jammer genoeg is het onmogelijk om een kant en klare oplossing aan te dragen, maar het is van groot belang om de ogen op te houden voor oplossingen van de problematiek.

8) Referenties

- Blok, A. (1997). Het narcisme van kleine verschillen. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 24 (2), 159-187.
- Bourdieu, Pierre. (1984). *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Vert. Richard Nice. London: Routledge.
- Brinkgreve, Christien. (2009). *De ogen van de ander: de sociale bronnen van zelfkennis*. Uitgeverij Augustus.
- Buruma, Ian. (2006). *Dood van een gezonde roker*. Amsterdam: Uitgeverij Atlas.
- Chrysochoou, Xenia. (2004). *Cultural diversity: its social psychology*. Malden, MA: Blackwell.
- Duyvendak, W.G.J. (2004). *Kiezen voor de kudde: lichte gemeenschappen en de nieuwe meerderheid*. Amsterdam: Van Genneep.
- Elias, Norbert. en Scotson, John L. (1976). *De gevestigden en de buitenstaanders. Een studie van spanningen en machtsverhoudingen tussen twee arbeidsbuurten*. Utrecht: Het spectrum.
- Fortuyn, Pim. (1997). *Tegen de islamisering en voor het behoud van onze cultuur*. Retrieved January 24, 2010 from www.pimfortuyn.nl
- Fortuyn, Pim. () *De islamisering van onze cultuur. Nederlandse identiteit als fundament*. Karakter Uitgevers B.V.
- Gartzke, Erik., Gleditsch, Kristian Skrede. (2006). Identity and Conflict: Ties that Bind and Differences that Divide. *European Journal of International Relations Copyright*, 12 (1), 53-87.
- Ghorashi, Halleh. (2003). Multiple identities between continuity and change the narratives of Iranian woman in Exile. Focaaal. *European Journal of Antropology*, 42, 63-75.
- de Haan, Willem. (2007). Morele paniek of cultureel trauma? Over de betekenis en de gevolgen van de moord op Theo van Gogh. *Tijdschrift voor Criminologie*, 49 (3), 252-264.
- Hagendoorn, Louk. (1986). *Cultuur-conflict en vooroordeel. Essays over de waarneming en betekenis van cultuurverschillen*. Alphen aan de Rijn/Brussel: Samson uitgeverij.

- Harm 't Hart, Hennie Boeije en Joop Hox (2005) *Onderzoeksmethoden*. Boom onderwijs.
- Huntington, Samuel P. (1996) *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon and Schuster.
- Jaspers, Eva., van Londen, Marieke., Lubber, Marcel. (2009). Een longitudinale studie naar veranderde ethnocentrische reacties in Nederland. *Migrantenstudies*, 2, 106-127.
- van Luin, Ton. (2005) *Hoe nu verder? 42 visies op de toekomst van Nederland na de moord op Theo van Gogh*. Utrecht: Uitgeverij het Spectrum.
- Scheffer, P. (2000). Het multiculturele drama. NRC Handelsblad, 29 januari 2000.
- Sniderman, Paul., Hagendoorn, Louk., Prior, Markus. (2003). De moeizame acceptatie van moslims in Nederland. *Mens & Maatschappij* 78 (3), 199-217.
- Sztompka, P. (2000). Cultural Trauma. The Other Face of Social Change. *European Journal of Social Theory*, 3(4), 449-466.
- de Swaan, A. (1994). Identificatie in uitdijende kring. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 20 (3).
- de Swaan, A. (1997). Uitdijende kringen van desidentificatie: gedachten over Rwanda. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 24 (1).
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). *An integrative theory of intergroup conflict*. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations*. Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Thomas, W.I. (1923). *Definition of the Situation*. From W. I. Thomas, *The Unadjusted Girl*. Boston: Little, Brown, and Co., 1923. Retrieved February 1, 2010 from <http://www.sociosite.net/topics/texts/thomas.php>
- Toesprakenarchief Koninklijk Huis. (2007). *Toespraak van Prinses Maxima*, 24 september 2007.
- Toespraken Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding. (2005). *Toespraak minister Verdonk op conferentie*, 26 oktober 2005. Retrieved January 14, 2010 from http://www.nctb.nl/Actueel/Toespraken/NCTb/Verdonk_op_conferentie_jaar_later.aspx?cp=91&cs=25499

Verkuyten, Maykel. (1999). *Etnische identiteit: theoretische en empirische benaderingen*. Amsterdam: Het spinhuis.

Verkuyten, Maykel. (1991). Self-Definition and Ingroup Formation Among Ethnic Minorities in the Netherlands. *Social Psychology Quarterly*, 54 (3), 280-286.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2007). *Identificatie met Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Wilders. (2005). *Speech Geert Wilders sinds de moord op Theo van Gogh*, 31 januari 2005, Rotterdam. Retrieved January 14, 2010 from www.geertwilders.nl

9) Bijlagen

Topiclijst.

Onderwerp: identiteit als inzet van strijd.

Datum interview:

Tijdsduur interview:

Respondent naam/nummer:

Nogmaals welkom bij dit interview. Ik ben een student Algemene Sociale Wetenschappen van de Universiteit Utrecht. Ik wil je graag een aantal vragen stellen over identiteit in Nederland. Daarnaast wil ik weten welke rol identiteit speelt in de sociale verhoudingen tussen verschillende groeperingen in de samenleving. Ik zal hier met name ingaan op de situatie de laatste paar jaar. Mochten er vragen zijn die je moeilijk of vervelend te beantwoorden vindt, kun je dat altijd bij me aangeven. Daarnaast wil ik je anonimiteit benadrukken. Je naam of andere gegevens waaraan je herkend kunt worden zullen in de onderzoeksresultaten niet genoemd worden. Vindt je het bezwaarlijk als we dit interview opnemen? Deze opname wordt alleen gebruikt om het interview gemakkelijker uit te werken. Daarnaast zal ik tijdens het interview ook af en toe aantekeningen maken over wat je mij vertelt. Heb je nog vragen of opmerkingen voordat we met het interview beginnen?

Testen opnameapparatuur.

1. Persoonlijke gegevens

- Kun je iets over jezelf vertellen?
- Leeftijd
- Geslacht
- Opleidingsniveau en studierichting
- Religie en religieuze beleving
- Etniciteit

2. Identiteit in Nederland

- Vind je het fijn om in Nederland te wonen?
  - o Positieve en negatieve kanten.
- Voel je je ook verbonden met Nederland?
  - o Op welke manier uit zich dit?
- Zie je jezelf als typische Nederlander?
- Bestaat er één Nederlandse identiteit?
- Ontleen jij een deel van je identiteit aan je Nederlanderschap?

Brug naar volgende topic waarin je wilt weten: welke identiteit kennen mensen zichzelf toe, of welke identificaties hebben ze.

3. Identificaties

- Wat zou je antwoorden op de vraag wie ben ik?
  - o Of: hoe zou je jou identiteit omschrijven?
- Welke factoren dragen bij aan wie je bent?
- Waar hoor ik bij?
  - o Of: Welke groepen dragen bij aan jou identiteit?
- In welke mate voel je je met elke groep verbonden?
- Welke waarde hecht je aan je groepslidmaatschappen?
- Welke is voor jou het belangrijkste?

Voor de moslims:

- Als het nog niet naar voren is gekomen: voel je je moslim?
- Voel je je minder Nederlander omdat je moslim/Turks/Marokkaans bent?

Brug naar volgende topic waarin je wilt weten: hoe beschrijven mensen zichzelf ten opzichte van anderen. Welke identiteiten kennen mensen anderen toe.

4. Het beeld van de ander

- Hoe zou je de andere groep omschrijven?
  - o Voorbeelden voor Ned: buitenlander, moslim, Turk, Marokkaan, zwarten.
- Wat vind je van de andere groep?
  - o Wat is je indruk van Nederlanders/moslims?
- Wat weet je eigenlijk over de andere groep?
- Draagt jou groepslidmaatschap bij aan je beeld over de andere groep?
- Denk je dat groepslidmaatschappen wrijvingen tussen groepen versterken?
- Voel je dat zelf ook?
  - o Noem daar een voorbeeld van.

Brug naar volgende topic waarin je wilt weten: zijn de sociale verhoudingen veranderd. Wanneer wordt identiteit onderdeel van conflictueuze verhoudingen?

5. Identiteit in strijd

- Ervaar je spanningen tussen groepen in de Nederlandse samenleving?
- Voel je je wel eens uitgesloten in de Nederlandse samenleving?
- Heb je enig idee waardoor dit veroorzaakt wordt?
  - o Door verschillende identiteiten?
- Hoe beoordeel je de verhoudingen tussen verschillende groepen in Nederland?
  - o Hoe is de verhouding tussen Nederlanders en moslims?
- Is er de laatste jaren iets veranderd tussen Nederlanders en moslims?
- Kun je een omkeerpunt aanwijzen?

- Waarin kenmerkt zich dit?
- Kun je hiervan voorbeelden noemen?

6. Mogelijke oplossingen?

- Zou je zelf een oplossingen kunnen of willen aandragen voor de spanningen tussen groepen?

Dit waren de laatste vragen. Heb je zelf nog vragen of wil iets toevoegen? Allereerst wil ik je hartelijk bedanken voor dit interview. De informatie wordt verwerkt in mijn scriptie. Naast dit interview worden er nog een stuk of tien andere interviews afgenomen met zowel autochtone Nederlanders en Nederlandse Moslims. In het verslag moet de vraag beantwoord worden of de sociale verhoudingen na de moord op Theo van Gogh zijn veranderd. Het gaat erom of identiteit een rol speelt in de spanningen tussen verschillende groepen. Natuurlijk is het mogelijk om dit verslag in te zien. Mocht je dit willen dan heb ik je adresgegevens nodig.

Dan wil ik u nogmaals bedanken voor uw tijd.